

IRODALMI MÚZEUM

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÍRLEVELE

ŐSIDŐK VÉGTELENSÉGE

emöldökcsontja és pofacsontja
széles, teljesen kiszögellő. Hatalmas,
Bartókat hosszúra növesztett, sűrű
szőke haja és a könnyű ferdemetszésű
arcró, zöld szemét ritkán látni tag-
nyitva. A szája tömpe, alatta bozon-
y bajusz. Szája szép metszésű,
ha nevet. Csúfondárosan széthúzó-
zó ilyenkor látszik gyönyörű, hibát-
lan fogSORA. Nyaka kurta kálomista-
alakú, alakja tömzsi, szélessége
alóságnál alacsonyabbnak mutat-
kozik. A hasa kicsit pohásodo, de általa-
ban inkább izmos, mint kövér.
Lassan, de hosszú léptekkel szokott
járni, mint a magvető pásztor a
szőlődében. Szeret munkájukon
szegényemberekkel, és ha
látja, ilyenkor úgy beszél, mintha
közvetlenül állna velük. Gusztusá-
ból maradt néhány atavisztikus
szó az ősparasztból.

Aki Bartókkal találkozott,
gondolva művei ritmikai őseréjére,
meglepett a vékony, törekeny
alkatán. Külső megjelenésében
finomidegzetű tudóst mutatott.
Ez a fanatikus akarattal
és könyörtelen szigorúsággal átha-
tott, forró szívvel cselekvő ember
megközelíthetetlennek látszott,
és tartózkodóan udvarias volt.
A szeme fényt és világosságot áraszt-
ott. Szemeiben fenséges tűz világí-
tott. Kutató tekintetének sugarában
minden, ami nem állta meg a helyét,
szétment. Igaz és nem igaz.
A szeme mindig egyszerre masszív és
finom. Minden valamilyen dolgot
néz meg, és a nézőnek meg kell
értenie, hogy a nézőnek kell
megértenie. Ha jól végzett munkát
végzett, nevetett, s ha jól végzett munkát
végzett, örvendett, valósággal
sugárzott.

**Beszélgetés Nagy Csabával,
a Könyvtár fősztályvezetőjével**

Ragtime-kiállítás

Új hagyatéék a Kézirattárban

2006.

VI. évf. 1-2. szám

HÍREK	3.	oldal
KIÁLLÍTÁSOK		
Ósidők végtelensége		
<i>A népdalgyűjtő Móricz Zsigmond és Bartók Béla</i>	4-5.	oldal
Látomások		
<i>Almásy Aladár irodalmi illusztrációi</i>	6.	oldal
„Dzsessz te még az én utcámba!”		
<i>Ragtime és kupléirodalom a Monarchia utolsó évtizedeiben (1896-1920)</i>	7-9.	oldal
GYŰJTEMÉNYEZÉS		
Klapka György főhadnagyának kéziratai		
<i>Új hagyatékat ajándékoztak a Kézirattárnak</i>	10-11.	oldal
Kultúra, nemzet, identitás – magyarságtudományi konferencia		
<i>A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előzetes sajtótájékoztatója</i>	11.	oldal
ÁPRILIS 11.		
„Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam...”		
<i>Egy nap Márairól</i>	12.	oldal
KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS		
Időszerű-e Ady publicisztikája?		
<i>Kemény István Komp-ország, a hídról című esszéje kapcsán</i>	13.	oldal
INTERJÚ		
A frankofil lexikográfus		
<i>Beszélgetés Nagy Csabával, a Könyvtár-főosztályvezetőjével</i>	14-16.	oldal
ÚJ SOROZAT		
Légy Ott az irodalomban		
<i>Havonta egyszer hétfőn a PIM-ben</i>	17.	oldal
FELOLVASÓSZÍNPAD		
Az aranyvirág		
<i>Sultz Sándor dokumentumdrámája Szendrey Júlia utolsó hónapjairól</i>	18.	oldal
MÁRCIUS 15.		
Egy több mint százötven éves polgári ünnep		
<i>Szilágyi Márton koszorúzási beszéde</i>	19.	oldal
LÁZÁR ERVIN 70		
Bogarokról gyerekeknek		
<i>Meglepetésekkel teli könyvbemutató a Petőfi Irodalmi Múzeumban</i>	20.	oldal
LEVÉLTÁRLAT		
Múltnak kútja V.		
<i>Csemegésés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából</i>	21-22.	oldal
VENDÉGKÖNYV		
Búcsú bezárult kiállításainktól	23.	oldal
INFORMÁCIÓ	24.	oldal

IRODALMI MÚZEUM

A Petőfi Irodalmi Múzeum hírlevele
ISSN 1588-2942 VI. évf. 1-2. szám; 2006. tavasz-nyár
Kiadja a Petőfi Irodalmi Múzeum
 Megjelenik negyedévente
 Weboldal: www.pim.hu; www.pimmedia.hu
 Cím: 1053 Bp., Károlyi Mihály u. 16.
 Tel.: 317-3611/246, Fax: 317-1722

Felelős kiadó: E. Csorba Csilla
 Főszerkesztő: Sulyok Bernadett
 Főszerkesztő-helyettes: Unger Zsolt
 Olvasószerkesztő: Thuróczy Gergely
 Látványterv: Gaál Réka
 Tördelés, nyomdai kivitelezés: B.esT. Nyomda
 Fotó: Dobóczy Zsolt, Gál Csaba

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM
 1053 Budapest, Károlyi Mihály utca 16.
 Tel.: 317-3611, 317-3450, Fax: 317-1722
 E-mail: muzeuminf@pim.hu
 Weboldal: www.pim.hu, www.pimmedia.hu
Látogatási idő: 10-től 18 óráig. Hétfő szünnap.
A Tamási Áron Emlékszoba hétköznap 9-18 óráig látogatható.
 Kutatószolgálat a tudományos kutatók és a média számára:
 Könyvtár: H–Cs: 10-16
 Kézirattár: H–Cs: 9-16
 Művészeti és Relikviatár: H–Cs: 10-16
 Hang- és Videótár: H–Cs: 10-16

BELÉPŐJEGYEK:

Állandó kiállításainkra a belépés ingyenes.
 Felnőtt: 350,-
 Gyermekek, nyugdíjas: 180,-
 Családi: 700,- (2 felnőtt és kiskorú gyermekek)
 Mindegyik múzeumba egy hétig érvényes kombinált jegyek:
 Felnőtt: 650,-
 Gyermekek, nyugdíjas: 350,-
Tárlatvezetés: 1100,-
 A tárlatvezetésre dr. Kozma Évánál lehet bejelentkezni. Telefon: 317-3611/245
 E-mail: muzeumped@pim.hu

Fülhallgató tárlatvezetés
 magyar, angol és német nyelven
 Magyar nyelvű: 600,-
 Idegen nyelvű: 1500,-

Múzeumpedagógiai foglalkozásainkra várjuk általános iskolai osztályok jelentkezését
 Kákonyi Magdolna múzeumpedagógus
 Telefon: 317-3611/150
 E-mail: kakonyim@pim.hu

BUDAPESTI EMLÉKMÚZEUMAINK

Kassák Múzeum
 1033 Budapest, Fő tér 1. Tel.: 368-7021
Kassák Lajos irodalmi és képzőművészeti munkássága 1915-1967
 Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
A 20. századi magyar művészet Raum Attila gyűjteményéből / 2006. június 24-től
Nyitva: 10-től 18 óráig. Hétfőn zárva.

Ady Emlékmúzeum
 1053 Budapest, Veres Pálné utca 4-6. Tel.: 337-8563
Ady és Csinszka pesti lakása
 Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
 Tárlatvezetés: 1100,-
Nyitva: K-P: 10-18, Sz-V: 10-16
 Hétfőn zárva.

Jókai Emlékszoba
 1121 Budapest, Költő utca 21. Tel.: 395-2605/443
Gyümölcsfák, rózsák, regények
Jókai Mór és a Sváb-hegy
 Állandó kiállítás – a belépés díjtalan
Nyitvatartás:
 Hétfőn és kedden zárva. Sze-V: 10-16

A száz éve született Gelléri Andor Endre (1906. március 30.) centenáriumát ünnepeltük a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2006. április 3-án, akinek írásművészetét Kosztolányi a „tündéri realizmus” kifejezéssel jellemezte, Németh László „álommal beoltott realizmusnak” nevezte. Az irodalmi összeállítással – melyben elhangzottak többek közt a *Hűvösvölgyi nászutasok* és a *Villám és esti tűz* című írásai – a 20. század egyik jelentős novellistája előtt tisztelegtek. Jókai Anna, Kossuth-díjas író mondott emlékbeszédet, kiemelve Gelléri fogékonyságát a társadalom peremén élők sorsa iránt, nem kerülte a komor témákat, a sötét tónusokat sem. Az esten felolvastak: Havas Judit előadóművész, Kézdy György színművész és Szilágyi Tibor színművész, az estet megtisztelte jelenlétével Gelléri Ágnes, az író lánya, aki ez alkalomból lehetővé tette édesapja egyik, a munkaszolgálatból családjának küldött levele felolvasását.

A Kassák Múzeum új időszaki tárlata a 125 éve született **Bartók Béla** tiszteletére a zeneszerző és **Kassák Lajos** kapcsolatát vette górcső alá *Barbár allegrók. éjszaka-zenék* címmel. A zeneértőként is autodidakta Kassák már az 1910-es évek elején fölismerte Bartók művészetének jelentőségét. Első élménye az egyik házi koncerten hallott *Allegro barbaro* volt. *A Tett* című folyóirat szerkesztőjeként vers és kritika közlésével törekedett hozzájárulni ahhoz, hogy Bartók a kortárs magyar zenei életben elnyerje az őt megillető nyilvánosságot és megbecsülést. 1915-ben személyesen is megismerkedtek. Bartók érdeklődéssel és szimpátiával figyelte *A Tett* és a *Ma* körül csoportosuló magyar avantgárd mozgalom törekvéseit. Bartók két alkalommal is adott kéziratot a *Mának*, olyan fontos műveinek egy-egy részletét engedve át közlésre, mint az *Öt Ady-dal*, az op. 14-es *Zongorasztv* és *A fából faragott királyfi*. Kassákék Bartók iránti nagyrabecsülésének, a zeneszerző és a magyar aktivisták együttműködésének művelődéstörténeti jelentőségű dokumentuma a *Ma* 1917. június 15-i zeneszáma és az 1918. február 1-jén megjelent Bartók-szám. A kiállítás különleges kapcsolatuk történetét mutatta be képzőművészeti alkotások, fotók, kéziratok, könyvek, folyóiratok, kották és egyéb dokumentumok segítségével. A Bortnyik Sándor, Gergely Sándor, Moholy Nagy László, Nemes Lampérth József, Schadl János, Spangher Ferenc, Uitz Béla festményeiből, grafikáiból, szobraiból összeállított kollekciónak érzékelteti Bartók és a magyar aktivisták törekvései közötti szellemi rokonságot. (A tárlatot megtekinthették 2006. március 26-tól június 11-ig.)

Papp Tibor, József Attila-díjas költő, író, műfordító **70. születésnapjára** 2006. április 24-én rendeztük a Petőfi Irodalmi Múzeumban a Magyar Írószövetséggel és a *Magyar Műhely* folyóirattal közös szervezésben. Ugyanekkor mutatták be a születésnapjára megjelenő kötetet, amivel a *Magyar Műhely* alapító szerkesztőjét, a tipográfusként is ismert Papp Tibort köszöntötték barátai, pályatársai. Néhányan a kötet szerzőiből: Bodor Béla, Csillag István, Ferdinándy György, Géczy János, Kibédi Varga Áron, G. Komoróczy Emőke, Ladik Katalin, Petőcz András, Pomogáts Béla, Prágai Tamás, Székely Ákos, Székely Endre, Tandori Dezső. Köszöntőt mondott Kalász Márton költő, a Magyar Írószövetség elnöke és Nagy Pál, a *Magyar Műhely* szintén alapító szerkesztője. Az est házigazdája L. Simon László költő volt, Papp Tibor több művészbártaja olvasott fel, illetve mutatott be performanszt.

Országos verseny Móricz Zsigmondról – Móricz Zsigmond születésének 125. évfordulóját 2004-ben ünnepelte az ország. A Petőfi Irodalmi Múzeum ebből az alkalomból vándorkiállítással járta be az országot. A kiállítási katalógusban írásbeli feladatlap is volt, amit szép számmal oldottak meg a diákok. A rendezvénysorozat záróeseménye az országos tanulmányi verseny szóbeli fordulója, a döntőbe tíz általános iskolai diák jutott be. A megmérettetés 2006. április 25-én történt, majd az eredményhirdetést követően kulturális programokkal szórakoztattuk a gyerekeket, este a Pesti Színházban Molière *Képzelt beteg* című komédiáját látták. Április 26-án Leányfalura kirándultak, ahol megnézték Móricz Zsigmond házáat, illetve Pócsmegyeren azt a templomot, ahova az író járt. A rendezvényt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatta a „Múzeumok mindenkinek” program keretében. Az általános iskolások között az első helyezett Almási Réka (Debreceni Református Kollégium Dóczy Gedeon Gimnáziuma) lett, a második Berzeviczi Barbara (Általános Iskola és Napköziotthonos Óvoda, Golop), harmadik helyezést Fekete Klaudia (Magyar Táncművészeti Főiskola Nádasi Ferenc Gimnáziuma, Budapest) ért el. A középszintű kategória első helyét Tubak Éva (Móricz Zsigmond Gimnázium, Tiszakécske) negyedik tanuló nyerte el.

Legújabb kiállításunk, a „Közösen írjuk” **Álnév és szerep az irodalomban Szindbádtól Jolánig** 2006. május 15-én nyílt meg, azzal a szándékkal, hogy az írók-költők szerepjátékait és maszkok mögé rejtőzését mutassa be. Bár számtalan írónk használt és használ álnevet, s a kortársak közül is jó néhányan teremtettek alteregót maguknak, az írói életrajz és életmű közvetlen kapcsolata a mai napig is biztos kiindulópontnak tűnik. De mi történik, ha hirtelen megjelenik egy fiatal szerző, szinte a semmiből, életrajz és elérhetőség nélkül, vagy rejtélyes körülmények között előkerül egy eladdig ismeretlen kézirat? Tudhatunk-e biztosat a szerzőségről ma? A kiállítás olykor komolyan, olykor ironikus felhanggal mutatja be szerző és mű megváltozott kapcsolatát. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a szerzői alteregó megjelenése, megsokszorozódása, nemváltása, a rejtőzködés természetesen nem új jelenség az irodalomban. Az viszont igen, hogy önálló életre kelnek. A tárlatról bővebben következő számunkban olvashatnak.

Jókai Anna előadást tart

Kassák Lajos Bartók-portréja, 1953

Jobbról az ünnepelt, Papp Tibor

A tanulmányi verseny résztvevői

Részletek a kiállításból

Ősidők végtelensége

A népdalgyűjtő Móricz Zsigmond és Bartók Béla

Az *Ősidők végtelensége* című kiállítás tisztelgés Bartók Béla születésének 125. évfordulóján a világhírű zeneszerző előtt. Irodalmi múzeum lévén megtaláltuk azt a módot, ami intézményünkben is létjogosultságot ad ennek a tisztelgésnek. Móricz Zsigmond hagyatéka évtizedek óta nálunk van, s a hatalmas anyag mindig tartogat meglepetéseket, olyan részeket, amelyek eddig nem voltak publikusak vagy közismertek. Régen szerettük volna bemutatni Móricz Zsigmond népköltési gyűjtésének anyagát, annál is inkább, mert ez a gyűjtőútsorozat mély, soha nem múló hatással volt írói munkáira. Bartók Béla népdalgyűjtő munkássága közismert. Ez volt tehát a közös pont, ami lehetővé tette, hogy e két zseniális művész egy tárlaton, egymás mellé rendezve – a párhuzamosságokra és különbözőségekre is felhívva a figyelmet – szerepeljen.

Enteriőrészlet zongorával

A kiállítás újdonságai közé tartozik, hogy bemutatjuk mindkét szerző fényképeit, melyeket amatőr fotósként útjaik során készítettek, Móricz elsősorban szociófotókat. Az emberi arcok érdekelték, a milió, amelyben éltek. Külön érdekessége a képsorozatnak egy 1907-ben készített felvétel a Tiszaecsésen sarlóval arató parasztról. Egy évvel később már géppel arattak ezen a vidéken is, ezáltal agrártörténeti dokumentummá is vált ez a rögzített pillanat. Móricz fontosnak tartotta képei hátoldalára írni, hogy melyik személy milyen vallású. Egy katolikus férfit látni csupán (azon a vidéken nem is nagyon éltek reformátuson kívül más felekezethez tartozók) fehér, magas nyakú kabátban. Egy oláh cigány férfit is megörökített az író: ezen a fényképen jól látható, hogy a hosszú exponálási idő alatt elmozdult a férfi tekintete, ezért egy cikkekkes fénycsík látható a szemében. (A kisméretű fotón ez olyan, mintha egy nagyon világos szemű embert állítana elénk.) Bartók Béla fotográfiai férfiak és nők, fiúk és lányok népviseletbe öltözve állnak a lencse előtt. A zeneszerző számára az volt a legfontosabb, hogy az öltözetüket, hajviseletüket örökítse meg az utókor számára. A kiállítás művészi látványelemként használja a Móricz és Bartók által készített felvételeket, melyek visszapillantó tükröi élményeiknek amellet, hogy etnográfiai és szociográfiai szempontból is értékesek.

Írói relikviák és a népelet tárgyai

Móricz 1903 és 1907 között öt alkalommal járt több hónapos gyűjtőúton Szatmár vármegyében. Az öt esztendő eredménye 49 gyűjtőfüzet, s mintegy 2500 oldalnyi lejegyzett népdal és népmese. Bartók Béla 1905-től 1936-ig mintegy 10000 dallamot jegyzett le. Mindketten inspirációs forrásra leltek a folklórban, Móricz az ekkor szerzett élményekből, megfigyelésekből táplálkozva újította meg epikáját, Bartók pedig olyan tökéletes mértékben tanulta meg a paraszti zene nyelvét, „amilyen tökéletes mértékben egy költő rendelkezik anyanyelvével.” Olyan tudásformát közvetítettek, mely meghaladta a korabeli zenei, illetve irodalmi kánont. Móricz írta egyik levelében: „Maga a gondolkodás formája, a szavak kincstára, a szólás-mondások és az agytekervények csak annak állanak rendelkezésére, aki benne született.” Nemcsak a paraszti szöveg- és dallamvilágot, hanem annak mögöttesét, belső lényegét, a vers- és mesemondók, éneklők gondolkodásmódját is megszólaltatták.

A népdalok motívumainak körforgását hamar észlelték, Móricz például megdöbbenve ismerte fel egy ausztrál mesében azt a történetet, melyet Szatmárban hallott, csak abban tölgyerdő helyett bambuszdzsungel szerepelt. A szatmári szőttesminták motívumai „éppen úgy elvándoroltak az idők folyamán, a nagy özönvíz utáni időkben, mint a szellemi motívumok, a mesék csírái...” Bartók magyar, szlovák, román, rutén, arab, török dallamok gyűjtése során hasonló következtetésre jutott: „Az egyes nemzetek népzeneinek összehasonlítása azután tisztán megvilágosította, hogy itt a dallamok állandó csereberéje van folyamatban; állandó keresztetződés és visszakeresztetződés, amely évszázadok óta tart már...”

A kiállításon olvasható gondolatok, vallomások árnyaltan mutatják be Móricz és Bartók viszonyulását a népi kultúrkörhöz, tapasztalataikat ezzel kapcsolatban. Olvashatók olyan részletek is, amelyek személyes viszonyukról, egymás iránti tiszteletükről tanúskodnak. Tudjuk, hogy életükben személyesen mindössze négyszer találkoztak, elsősorban kulturális rendezvényeken szerepeltek egy színpadon:

Sebő Ferenc a megnyitón

Részletek a Bartók Emlékév alkalmából rendezett kiállításból

1915-ben Rippl-Rónai Józsefnek az Ernst Múzeumban rendezett nagyszerű gyűjteményes kiállítása keretében léptek fel együtt; 1923-ban az Ady-ünnepen a Vígszínházban szerepeltek a költő síremléke javára rendezett műsoron; 1930-ban pedig a Zeneakadémia nagytermében a *Nyugat* Ady-estjén voltak közreműködők mindketten; első találkozásukat Móricz a *Babits Mihállyal a Garda-tón* című esszéjében örökítette meg, mely szerint az 1910-es években látta Móricz a fiatal Bartók Bélát Vashegyen. Az egyetlen levelet, amit Bartók Móriczknak írt a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi, ez is látható a kiállításon.

Bartók és Móricz számára a népzene, a népköltészet és a civilizációtól alig érintett, szinte a történelmi időn kívül létező falu az „ősidő” képzet alapja. Az „ősidők végtelensége” (az idézet Móricz Zsigmond *Hídi vásár a Hortobágyon* című gyönyörű esszéjéből való) olyan kulturális valóságként felfogott faluélmény, mely saját emlékezetük működésén túl alkotói potréjukba is beépült.

A kiállítás létrehozásában nagy segítségünkre voltak a Néprajzi Múzeum, a Bartók Archivum, a Mezőgazdasági Múzeum, valamint Móricz Zsigmond örökösei.

Hegyi Katalin

Forgatókönyv: H. Bagó Ilona, Hegyi Katalin
Szakmai tanácsadó: Cséve Anna

Látványterv: Fákó Árpád és Zalavári Tibor

Látomások

Almásy Aladár irodalmi illusztrációi

A Petőfi Irodalmi Múzeum 1977-ben került kapcsolatba Almásy Aladár grafikusművésszel, aki finom, érzékeny tollrajzokat adott be az intézmény Ady képzőművészeti pályázata-ra, s műveit különös címekkel látta el: *Ady párnába fúrta magát*, *A spiccelő Léda*. Később Kölcsey, Csokonai, Pilinszky ihlette munkák következtek, s belőlük több a múzeum Művészeti Tárának gyűjteményébe került, ahol jelenleg 14 alkotását őrzik. Azok számára, akik ismerik Almásy munkáit, figyelemmel kísérték pályáját, a fenti címek nem is számítanak kuriózumnak, hiszen *A száműzött falevelgyűjtő eső utáni távgyaloglása*, esetleg *Az örült Széchenyi lábszáran ismerős arcokat szemlél*, nem beszélve a *Sokkezűségét a néma kasza máris átveszi* grafikacímek már megedzhettek befogadói elvonatkoztató-készségét. Ezek és a hasonló hangulatú, Almásy által konstruált úgymond vezérmondatok, képcímek a legtermészetesebb módon és csupán arra szolgálnak számára, hogy e szavakat tegye illusztrációi tárgyává, azaz ily módon saját maga látomását, képpé összeállt vízióját jelenítse meg. A realitás, a valóság tárgyi világa valamilyen szelvényben talán nem az általunk megszokott síkokban és képarányokban mindig jelen van képeink; kétségkívül látunk portrékat, azaz alakokat és arcokat, mozdulatokat, gesztusokat, de részletezően megrajzolt ruharészleteket, cipőket, épületeket, tájakat is.

Almásy Aladár grafikusművész 1946-ban született Debrecenben. Festészeti és grafikai tanulmányait 1969 és 1973 között végezte, a mesterképzőt 1976-ban fejezte be a budapesti Képzőművészeti Főiskolán, ahol mesterei Bernáth Aurél, Barcsay Jenő és Ék Sándor voltak. Első önálló tárlattal 1976-ban a Stúdió Galériában jelentkezett, azóta rendszeresen szerepel műveivel, leggyakrabban grafikáival, olykor azonban festményeivel, szobraival, egyéni és csoportos kiállításokon. 1986-ban Munkácsy-díjjal tüntették ki.

A PIM kiállításán 35 alkotást láthatunk: a művész utóbbi két évben készült munkái, irodalmi illusztrációi közül válogattunk. Almásy többek mellett lassan feledésbe merülő kora reformkori, illetve romantikus szerzőket is olvas: Vajda Pétert, Pázmándi Horvát Endrét, Fáy Andrást, Vachott Sándort, valamint Csokonait, Kölcseyt, Kazinczyt, Kisfaludy Károlyt és Petőfit, de szintén illusztrál Adyt, Pilinszkyt, Franz Kafkát.

Nem hagyományos értelemben vett illusztrációk között találjuk magunkat: az irodalmi műveknek olykor egy-egy kiragadott erős vizuális töltésű részlete, más ízben szokatlan szófordulata jelent inspirációt a művész számára. Különös formájú emberi lények, pókháló-finom vonalakkal elő-

Almásy Aladár a tárlat megnyitóján

v a r á z s o l t ,

Almásy képzeletében az irodalom révén megszülető hősök és a hozzájuk kötődő asszociációk lenyomatai kelnek életre rajzain. Legtöbb alkotásához néhány sor idézetet is illesztett az őt inspiráló irodalmi műből.

Almásy Aladár sajátos, egyedi világot teremtő, kifinomult és bravúros rajztechnikával építkező művészetét meghatározták már mint „emocionális szürrealizmust”, „lélektani szimbolizmust”, nevezték absztraktnak, félabsztraktnak, „para-logikus ihletettségűnek”, „áramlásos intuitív-érzelmi művészetnek”, lírainak, ezzel együtt ironikusnak, játékosnak is. Maga Almásy így nyilatkozik: „Én figurális vagyok, ugyanakkor nagyon kicsit nonfiguratív is, és nyilván realizmus fölötti, ezért szürrealista és nagy részben szimbolista. Persze, azzal általában nem foglalkozom, hogy én mi vagyok és mi nem, nekem egyszerűen nagyon jó közérzetet ad még ma is az, amit csinálok, mert ebben megtalálom magam. Hitelesített vagyok, mint egy boroshordó.”

A múzeum ezzel a kiállítással köszönti a művészt, aki április végén ünnepelte 60. születésnapját.

Kovács Ida

A kiállítást rendezte: Kovács Ida

Grafikák a kiállításban

„Dzsessz te még az én utcámba!”

Ragtime és kupléirodalom a Monarchia utolsó évtizedeiben (1896-1920)

A ragtime-, illetve jazz-előttörténethez sorolható művek Bécsben, majd Magyarországon is igen korán, már a századforduló előtt megjelentek. Az afro-amerikai zene és tánc kifejezési formái a Millenniumi Ünnepek idején már nem voltak ismeretlenek a Monarchiában, hisz a két iker-főváros előkelő szórakozóhelyein számos amerikai, olykor neves színes bőrű művész is föllépett. Az ún. „néger zene” ekkor még egyértelműen az egzotikumot képviselte, akárcsak a különféle artisták föllépései, az utazótársulatok és vándorcirkuszok, a mozgókép térhódítása előtt az idegen népeket bemutató vetítések stb. A minden újra fogékony közönség tódult az atraktív előadásokra – az ekkoriban még elsősorban látványosságzámba menő újmódi tánc, a cakewalk (kalácstánc) furcsa mozdulatai azonban gyorsan divatba jöttek, s számos „kékfvók” zenedarab nemsokára kottában is megjelent.

A kor szóhasználatában a „néger” (humorosabb formában: „szerecseny”) kifejezés különösebb értékítélettel nem bírt, egész egyszerűen így jelölték az afrikai származású vagy Amerikába került színes bőrűeket – a magas irodalom művelői ugyanúgy, mint a kuplék szerzői, szerte Európában. A Monarchia idején a „néger” elnevezést egyformán értették az Afrika különböző országaiból származó őslakosságra csakúgy, mint a demokratikus USA sötét bőrű állampolgáira. A „néger” Európában a XIX. század végéig kuriózumnak számított, a XX. század elejére pedig divatjelenséggé vált. Az egyes népek kultúráját, zenéiket és táncaikat Európában egybemosták, a divatot követők lelkesen utánozták őket, a szórakoztatóipar pedig kiváló jövedelemforrásnak tekintette az afro-amerikai művészek és alkalmazottak szerződtetését.

Az eredetét tekintve többféleképpen magyarázott ragtime etimológiailag „szagattott időt” jelent, e zene ritmikai jellemzője valaminő „fésületlen”, megbicsakló ritmus, így a szinkópált ritmusokat is használó cigányzenészeknek nem esett nehézükre átvenni előadását. A ragtime kifejezéssel ugyanakkor mind Amerikában, mind Európában sokszor visszaéltek. Tipikus napi slágerekre üzleti fogásból került rá a „ragtime” titulus. Ugyanakkor a „two step”, „one step”, „foxtrott” stb. megjelölésű tánczenei darabok egyértelműen a népszerű ragtime-ok (popular ragtime) közé sorolandók. Elmondhatjuk tehát, hogy nem mind ragtime, ami néger...

Az új zenei anyag helyi zeneszerzők és előadók, ún. szalonzenészek általi adaptálása hamar bekövetkezett, s ez a folyamat az akkor népszerű zene bizonyos fokú amerikanizálódásához vezetett. Így a századfordulós operettekben fölbukkantak olyan elemek is, melyek a hagyományos és a „progresszív” szórakoztató zenei irányzatok között közvetítettek: pl. cakewalk született Josef Strauss zenéjének motívumából, Liszt Ferenc pedig számos amerikai komponistára, így ragtime-szerzőkre is jelentős hatást gyakorolt, *II. magyar rapszódia*jának motívumai több korabeli zeneműben megjelentek.

Az új zenei anyag népszerűsítésében jelentős szerepe volt a fúvós-, illetve katonazenének is. A XIX. század utolsó békés harmadában a fúvószenekari hangszerelésben, illetve idővel lemezfelvételeken is hallható ragtime-ok magától értetődő természetességgel kerültek be a cs. és kir. sorgyalozezredek zenekarainak repertoárjába. Az I. világháború kitörésével azonban általában a szórakozást, és így a szórakoztató zenét is rossz szemmel néző

államhatalom különféle adók kivetésével igyekezett korlátozni, vagy legalábbis extra hasznot húzni a mulatni szerető közönségből, és a szórakoztatását szolgáló intézményekből.

Folklorisztikus együttesek, Magyarországon elsősorban cigánybandák szintén vállalták az újmódi zene előadását és terjesztését. A korabeli neves prímások vezette zenekarok hangfelvételeit hallgatva döbbenhetünk rá arra, hogy a cigányzene nem mindig volt egyenlő a sírva vigadós, magyarnótás kávéházi muzsikával. A hangszerelés ugyan még teljesen cigányzenés, ám a dal- és a ritmus merőben más. Ezen nincs mit csodálkozni, hiszen ezek a muzsikusok egész Európában, esetenként pedig a tengerentúlon is kelendők voltak, jobbára tudtak kottát olvasni, de akár hallás után is hamar megtanulták-eljátszották az akkori sikerdarabokat. Így aztán a XX. század első évtizedében nálunk is divatba jött ragtime gramofonlemezre felvett előadói között ott találjuk a fővárosi cigánymuzsikusokat.

Számos magyar operettkomponista haladt a korról és alkalmaival ragtime-zenét is írt, pl. Szirmai Albert vagy Barta Lajos. Bécsben született, de magyarnak tartotta magát Hetényi-Heidlberg Albert (1875-1951), az egyik legtermékenyebb magyar ragtime-szerző. A magyar korai „rag” koronázatlan királya kétségkívül a jeles ragtime-zongorista, Székely Aladár (1890-1927): „a magyar Scott Joplin” volt. Jó pár zenedarabja méltán állítható egy sorba a legjelentősebb amerikai komponisták szerzeményeivel.

A XIX. században még döntően német nyelvű, németes kultúrájú Pest-Buda a kiegyezés után kezdett el igazán elmagyarosodni. Ebben fontos szerepet játszottak a (mindaddig kellően nem kutatott) szórakoztatóművészeti „termékek”, például a köznép által fogyasztott dalszövegek, és mivel a publikum egyre kevésbé tudott németül, a népszerűség feltétele egyre inkább a magyar nyelvűség lett. E folyamat szép példái a ragtime-kuplák szövegei, amelyekben a német szófordulatok olykor határozottan komikus színezettel szerepelnek. A Monarchia politikai-gazdasági egységének okán azonban még sokáig nem lehetett egészen „leszámolni” a német nyelvvel, s mivel ez a műfaj egyértelműen a piacról élt és dotáció nélkül is eltartotta magát, a kiadók kétnyelvű kottákkal kedveskedtek a közönségnek.

Az esetenként suta, naiv, csipkelődő, többnyire szellemes, olykor szándékosan blőd, gyakran sikamlós kuplák rohamosan terjedtek, igazi slágerek lettek a maguk korában. A kiállításunkon többször megjelenő korabeli sztárok pedig egyforma „kíméletlenséggel” énekelték meg a pesti flaszter pletykáit, jellegzetes figuráit és örök témáit, úgymint: házasság, szerelem, fogyókúra stb. Természetesen a kor kupléinak többsége nem sorolható a ragtime műfajába, a hagyományos szórakoztatás keretében „fogyasztott” rövid zenés darabok továbbra is túlsúlyban maradtak: műdalok, cigánymuzsikusok repertoárjának nagy részét képező magyar nóták, kabarédalok stb. – ezek többszörösét teszik ki az amerikai hatást tükröző (tánc)zenének és kuplészövegeknek.

A kuplé alapvetően refrénes szerkezetű, rendszerint a korabeli jelenségeken élcelődő, sok esetben ma már érthetetlen célzásokat tartalmazó kabarédal, melyben a pesti flaszter szlenge is visszaköszön. A műfaj annyira alkalmi jellegű volt, hogy mai kiadásokkal ellentétben a kották többségén feltünteték a darab előadóit és azokat a helyszíneket (Fővárosi Orfe-

Mulatóbelső a kiállításban

um stb.), ahová kizárólagos szerződés kötötte őket. A gyorsan változó divat logikája szerint óriási mennyiségben jelentek meg egyedi és gyűjteményes kották (kabaré albumok), a kuplék többsége azonban olyan gyorsan „elavult”, hogy akár már egy-két év múlva érdektelenné váltak, elfelejtődtek.

A kétértelmű, kikaacsintásokkal teli dalszövegek szervesen összefüggtek az üzés-hajtás-nyomulás jelentésköréből eredeztethető „jazz” kifejezéssel és a magyar szlengtörténetből ismert „jassz”-szal rokon: külvárosi, alvilági, kalandor, nem tiszta stb. szavakkal. Ez a jassz-ság nagyon is a műfaj sajátja. Ám a korszak dalszövegei, sajátos „bájjamatukon” túl irodalomtörténeti vonatkozással is bírnak, hiszen szerzőik közt jelentős írókat-költőket találhatunk (elég csak Ady Endrét, Gábor Andort, Heltai Jenőt, Szép Ernőt vagy Somlyó Zoltánt említeni). Az írók ezt az „irodalmon kívüli” műfajt sem szégyellték, sőt: álnevek mellőzéseivel (vö. négerként...) vállalták e szövegek szerzőségét, amelyek a népszerűsége túl nem kevés anyagi hasznot hoztak számukra. Ezek a szöveges kották ugyanis nem csupán a magas irodalom kedvelőinek szűk rétege által olvasott művek voltak, hanem népszerű – a kiadók részéről üzleti alapon –, nagy példányszámban megjelentetett és széles körben terjesztett kiadványok.

Ugyanakkor, mint kiállításunkban is látható, a ragtime gyűjtőfogalommal illetett jelenség számos szépirodalmi műben is fölbukkan. A századelő és különösképp a *Nyugat* első nemzedékének íróinál motívumként vagy utalás szinten többször megjelenik. A pesti szórakozási formák az írókat szintén vonzották: sokan nem csak ezekkel, de ezekből is éltek, az effajta populáris irodalom művelését összekapcsolták a „mulatózás” gyakorlatával – a kabaré és az orfeum jobban fizetett.

A magyar századelő ragtime-kupléi azonban – néhány kivételtől eltekintve – amilyen hamar jöttek, oly hamar el is felejtődtek. Már a kották címlapján és belsejében föllelhető reklámok is a jelenség szezonális jellegéről árulkodnak. A könnyen avuló aktualitások gyors fogyasztásra buzdítottak: az egzotikum lázában égő főváros „mulatóasztalán” akkoriban a ragtime-kuplék jelentették a pikáns fűszert. Szerencsére a kották mellett – a gramofon elterjedésével – hangfelvételek is fennmaradtak a dzsessztörténet hőskorából, mivel ekkortájt külföldi és magyar vállalatok részvételével már egész iparág épült a lemezkiadásra.

Mint minden divatjelenség, az Amerika-mánia és a ragtime is

mulandónak bizonyult. Nincs mit csodálkoznunk tehát, hogy például a kor legnevesebb cigányprímása, több tucatnyi ragtime-felvétel készítője, ifj. Berkes Béla „udvari tánczenész” évtizedekkel későbbi visszaemlékezéseiben egy szóval sem említi, hogy bandája ragtime-ot is játszott valaha. A ragtime avagy elődzsessz, amely szervesen foglalta el a Monarchia, s azon belül Magyarország népszerű zenei színtereit: kávéházakat, mulatókat, orfeumokat, revüszínházakat és magánlakások házibáljait, a sötét bőrű mórhoz hasonlóan „megtette kötelességét”. De mégsem ment el nyomtalanul: a ragtime készítette elő az igazi dzsesszt, amely a ’20-as években idehaza is beköszöntött dixieland-, swing-, bigband- stb. korszakaival.

A kiállításban szereplő szövegek jobbjára a szépirodalom háttérterületén mozognak: egyes, ma már kevésbé ismert szerzők életművének nagyobb részét teszik ki, viszont akadnak jelentős íróink is, kiknek a kabaréval, kuplékkal stb. való kapcsolata munkásságuk periférikus rétegét villantja föl. Kiállításunk egy elfeledett, de valaha oly pezsgő világot, a magyar ragtime-érát szeretné megidézni korabeli mulatóhelyek rekvizitumaival, a „pestiesch” néger-egzotikum megmosolyogtató (de soha nem bántó) emlékeivel, irodalmi dokumentumaival, illusztrált kottákkal és kuplészövegekkel, és nem utolsó sorban archív zenefelvételekkel.

Simon Géza Gábor – Thuróczy Gergely

A ragtime és előjazz előadói, közönsége, színterei

Az első jazztörténészek, akik történetesen európaiak voltak, mindig a műfaj amerikai eredetét hangsúlyozták, és alig-alig vagy egyáltalán nem foglalkoztak azzal, hogy e zenélési mód gyökerei mélyen nyúlnak az európai nép- és műzenébe. Még kevésbé foglalkoztak azzal, hogy e zenét megvizsgálják a tánc szempontjából, aminek pedig mind a kezdeti formák elterjedésében, mind a későbbiek folyamán fontos szerepe volt. Az európai nép- és műzenében éppúgy, mint a kialakulóban lévő amerikai zenében minden korszakban a használati zenei jelleg volt előtérben. Köztudott, hogy Bach, Mozart vagy Chopin jó néhány műve is „tánczene”, vagyis napi használati célokra, és nem koncertpódiumokra készült. A jazz kezdeti formái, így a ragtime is effajta „használati zeneként” születtek.

Európában, ha úgy tetszik, az ún. civilizált Európában a XIX. században a színes bőrű emberek feltűnése már önmagában szenzációnak számított. Sok tekintetben így volt ez a tekintélyes gyarmatbirodalmakkal rendelkező Nagy-Britanniában vagy Hollandiában is, holott ezekben az országokban a felsőbb, a gazdagabb körökben bevett szokás volt színes bőrű inast vagy szobalányt tartani. A házaknál szolgáló színes bőrűek emellett zenéltek is, illetve volt egy kisebb réteg, amely csak a zenével és a táncsal foglalkozott. A XIX. század elejének Európájában eseménynek, mégpedig szenzációs eseménynek számított, ha egy vándortársulat: cirkuszi, színházi vagy folklórtársulat színes bőrű előadókat is felléptetett.

Az Európában, így Magyarországon, majd az Osztrák-Magyar Monarchiában fellépő kiforrott együttesek vagy éppen alkalmi csoportosulások saját, eredeti környezetükből kiragadva sokkal inkább különlegességek voltak, mint szülőházjukban. Az eredetileg talpalávalóként játszott zene itt, nagyon ritka kivételtől eltekintve, csak az együttes táncosai számára jelentett tánczenét. Amerikában a hallgatóság mind az egyházi, mind a világi jellegű összejöveteleken aktív résztvevő volt: lábdobogással, csosszantással, közös énekléssel, táncsal vett

részt az istentiszteleteken éppúgy, mint mondjuk egy vaudeville vagy zenés bohózat előadásán. E produkcióknak a Monarchia-beli közönség passzív szemlélője maradt, tetszését, beleérzését nem aktív részvétellel, hanem tapssal fejezte ki. Ennek az alapvetően másfajta hozzáállásnak tulajdoníthatjuk, hogy a jazz előzményei, majd később különböző stílusai miért azt a kritikai visszhangot és beskatulyázást kapták, amelyet kaptak.

A zenészek tudomásul vették, hogy a ragtime, cakewalk és a többi rokon műfaj elsősorban használati zene, amely sokkal jobban fizet a folyamatosan működő orfeumokban, táncpalotákban, zenés kávéházakban, mint a színházi előadásokon, amelyek ritkák, és ahol a külsőségek, a reprezentáció lényegesebb, mint a játszott zene minősége. Épp ezért az (elő)jazz műfajába sorolható igazán jó produkciók elsősorban többsége lokálokban, különböző rendű és rangú szórakoztató helyeken született. Ide látogattak a kor amerikai és európai sztárjai. S a közönség „vette a lapot”, és sorra-rendre megnézte őket. Kialakult az a réteg, amely nemcsak meg tudta fizetni, de igazán értékelte is a jó előadást.

Simon Géza Gábor

Forgatókönyv: Simon Géza Gábor – Thuróczy Gergely
Látványterv: Mihalkov György
Rendezte: Thuróczy Gergely
Irodalmi konzultáns: Petrányi Ilona

Csak négerül

Mit nekünk a régi módi, finom gávott, menüett?
Szebb annál a nigger nóta, és a nigger táncduett.
És a nigger, hogyha dzsiggel, és ha sikkkel énekel,
Szédülünk a boldogságtól, a magyarnak több se kell.
És hozzánk az Újvilágból egy-két nóta átkerül,
Éjjel-nappal, lelkesedve, ezt daloljuk, niggerül:

[Refrén:]

Böském az én üdvöském,
Forró szerelmem ő!
Lenkém, te kis mindenkém,
Huncut, de drága nő!
Zsuzskám, te drága fruskám –
Mindig a rím a fő!
A nóta főz, a nóta győz,
Tartalma bármi bamba, bőszi,
Elkábít, mint a gőz.

Hogyha lelkünk dalra szomjas, bús fülünk ha dalt kíván:
Néger nótát fúj a banda, négerül húz a cigány.
Kintornából, gramofonból nem hallatszik semmi más:
Nigger nóta, nigger táncok, egyiptomi új csapás.
Ettől szédül minden ember, ettől gyötri szörnyű láz,
Messze kint, a Hortobágyon ezt dalolja a kanász.

(1911)

Zene: Louis A. Hirsch
Szöveg: Heltai Jenő

Orfeumot idéző enteriőr

Ady Endre: *Mister Alexander esetéből*

Mister Alexander, a budapesti néger kolónia egyik bonvivánja, kószált valahol. Talán az Andrásy-úton. Észrevett egy asszonyt, aki sétált az ura karján. Alexander úrnak tetszett az asszony. Odalépett, és szó nélkül megcsípte. Az asszonyt tudniillik. A karján. És kellemesen vigyorgott hozzá Alexander úr. Az asszony sikoltott. A férj fölemelte a botját. Alexander úr dühbe jött. Egyik kezével kést, a másikkal revolvvert rántott elő. A fehér asszony és az ura majd megjárták. (...)

Alexander úr mutatvány Óbudavárában, ahol pumákat és lajhárokat is mutogathatnának esetleg. Kékvókot táncol, dörmög, tapsol, s lehet, hogy fehér nők is mosolyognak reá. Sőt lehet, hogy ő kis primitív pszichéjébe olyan tanulságokat szedett Óbudavárában, hogy elszedheti a pénzünket, az asszonyunkat. Lelőhet vagy leszúrhat bennünket. Annál rosszabb. A medvét is mutogathatják. De csak láncon. A medve nem csupán épületes dolgokat látna Óbudavárban. De ha a medvét láncon tartják, miért élvezzen Alexander úr annyi szabadságot és jogot, mint Rudyard Kipling vagy Anatole France?

(*Budapesti Napló*, 1905. augusztus 3.)

Ady Endre: *Készülés tavaszi utazásra* (1917)

A halleluják már előre
„Föltámadt Jézus”-t berzenkednek,
Drága nedvek és drága kedvek
Kapnak csiráztható erőre,
S a Tenger álmos, szép, nyugodt.
Az élet indul mindenütt
És titkos, bűvös hegedük
Mindenféle nótákat pengnek
S a szonáták tréfásan lengnek
Hopszaszák s nóták között.
Bécsi Valcer, gondola-dal,
Nigger tánc és francia dalka,
Kóló, csárdás ölelkezik
S minden más ének szent zsvajjba,
A Tél megmaradott telén
(Élek-e én? - éltem-e én?)

Klapka György főhadnagyának kéziratai Új hagyatékot ajándékoztak a Kézirattárnak

Douglas Kozlay – Kozlay Jenő dédunokája – és felesége, Janet 2005 őszén felkínálta Kozlay Jenő, 1848-49-es főhadnagy több száz főlíoni naplóját és levelezését a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. A részben restauráltatott, biztonságosan, szépen csomagolt dokumentumokat a washingtoni magyar nagykövetség segítségével múzeumunknak szóló ajándékként Magyarországra szállították.

E. Csorba Csilla, Vigh Annamária, Komlós Attila és Kedves Gyula

Hogy megtudjuk, ki is volt Kozlay Jenő, tekintünk át az eddig összegyűjtött életrajzi adatait:

1826-ban	született Jászladányban.
Gyermekkorát 12-13 évesen	Acsán töltötte. az aszódi gimnázium tanulója, a család ekkoriban Jászapátiban élt.
22 vagy 23 évesen 1849 januárjában	joghallgató volt Pesten. Asbóth Lajos debreceni térparancsnok őrnagy hadnoka.
1849. február 1-jén	hadnagyi ranggal és címmel a tartalék sereg segédpénztárnokává nevezte ki Mérsáros Lázár.
A tavaszi hadjáratban	az Asbóth-hadosztály, majd a II. hadtest hadipénztári tisztje, s hadtestével június végén Komáromba helyezték.
1849. július 28-án	Klapka tábornok számfeletti főhadnaggyá nevezte ki.
1849. szept. 22-én	a 25. honvédszászlóalj éllemező tisztje lett főhadnagyi rangban.
1849 októberében	katonatársaival komáromi menlevéllel emigrált.
1850 februárjában	érkezett New Yorkba. Nevét Eugene Arthur Kozlayra változtatta.
1850 tavaszán	New Orleansba utazott, ahol angolul tanult.
1851 tavaszán	visszatért New Yorkba.
1855-ben	amerikai állampolgárságot kapott.
1857 körül	az amerikai vámhivatalnál dolgozott.
1860-ban	feltehetően jogi praxist kezdett New Yorkban.
1861-ben	a polgárháború ideje alatt egyik szervezője New Yorkban a 45. önkéntes gyalog

ezrednek, amelyet 1864-től ezredesként vezetett. A háború végén dandártábornoki címmel ismerték el szolgálatait.

1866-ban

visszatért a New York-i vámhivatalba.

1869-ben

politikai okokból elbocsátották állásából. Brooklyn város önkormányzatánál műszaki rajzolóként, földmérőként, térkép-készítőként dolgozott.

1879-ben

New York-i és brooklyni éve alatt rendkívül aktív volt a helyi politikában.

1880-1883 között

a brooklyni önkormányzattól is elbocsátják. főmérnök a Coney Island Szállítási Társaságnál, majd mérnök a Brooklyni Magasvasút Társaságnál.

1883. április 1-jén

57 évesen halt meg. Az Evergreen Temetőben temették el Brooklynban. Emlékművét katonai sírként gondozzák, ünnepnapokon kitűzik rá az amerikai zászlót.

A kéziratokról

A dokumentumokat eddig csak nagy vonalakban tudtuk átnézni, feldolgozásuk után árnyaltabban tudunk majd nyilatkozni róluk. Mindenesetre néhány dolgot már így előljáróban is leszögezhetünk.

A kéziratok között számos Kozlayhoz írott levél, több általa írott napló, ill. letisztázott emlékirat és levélmásolat található. A dokumentumok 1849 novembere és 1853 között íródtak, de Kozlay emlékei többször visszakalandoznak 1844-es, esetleg 1847-es eseményekre. A hagyaték későbbi években keletkezett részét amerikai közgyűjteménynek szánják a leszármazottak, mondván, az már inkább az amerikai történelemmel kapcsolatos.

Az érdekes, jó stílusban fogalmazott naplók, emlékiratok a szabadságharcról mára kialakult ismereteinket nem fogják gyökeresen megváltoztatni, de a dokumentumokban olvasható érdekfeszítő útleírások, a Kossuth-emigráció napi eseményei, a sorstársak szubjektíven megrajzolt portréi mindenképpen gazdagítani, árnyalni fogják ismereteinket. A naplókat, emlékiratokat restaurálás, digitalizálás és a múzeumi feldolgozás után feltétlenül érdemes lesz a nagyközönség számára is közzétennünk. A kiadásra nézvést Komlós Attilától, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnökétől támogatói ígéret is elhangzott az ünnepi átadáson. Klapka György, Görgey Artúr, László Károly, Dancs Lajos, Birányi József, Pulszky Ferenc, Kászonyi Dániel, Beck Vilma, Degré Alajos, Teleki Sándor, Xantus János, Asbóth Lajos és még sokak emlékiratait, Kossuth levelezése és emigrációs iratait, valamint egyéb forráskiadások kiegészítéseként nemcsak történelmi dokumentumokat, hanem szórakoztató, kalandos fordulatokban bővelkedő olvasmányt is kap majd a kutató és az érdeklődő olvasó.

Douglas és Janet Kozlaynak hálával és köszönettel tartozunk, amiért ezt a nagy mennyiségű kéziratot becsben tartották, megőrizték, és nekünk adományozták.

Kozlay Jenő, az 1848-49-es magyar szabadságharc főhadnagyának és kincstárnokának hagyatékát ünnepélyes keretek között adták át a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárának az örökösök, Douglas és Janet Kozlay amerikai állampolgárok 2006. március 14-én a Károlyi-palota Dísztermében. E. Csorba Csilla, a

Douglas és Janet Kozlay az adományozási ünnepségen

múzeum főigazgatója kérte fel Komlós Attilát, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnökét köszöntője elmondására. Komlós Attila beszédében a diaszpóra magyarságának jelentőségére hívta fel a figyelmet, a levert szabadságharc után emigrációba kényszerített honvédek és szimpatizánsaik csoportjairól szólt, s örömet fejezte ki, hogy e kéziratokkal és írásos emlékekkel a történelem egy újabb szelete került vissza Magyarországra.

Ezt követte Kedves Gyula, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgató-helyettesének, hadtörténészének ismeretterjesztő előadása a Komáromból emigrált katona életéről, sorsának

alakulásáról itthon és külföldön, melyet a hagyatékból válogatott irodalmi szemelvények illusztráltak Kovács Krisztián színművész tolmácsolásában. Kedves Gyula a március 15-i forradalom kitörésével kezdte referátumát, hangsúlyozva Széchenyi és Kossuth összefogását, akik mindaddig szembenálló nézeteket vallottak, ám a hamarosan megalakuló kormányban mindketten miniszteri posztot töltöttek be. Kozlay feladata kincstárnokként a honvédség élelmezése volt, amiről az előadó szellemesen megállapította, hogy nem hálás szerep, hiszen bármilyen gazdag egy hadsereg, úgy tűnik, sosem tud a katonának elegendő ételt-italt biztosítani. Kozlay 1850-ben az „Amerikai Egyesült Státusok” területén telepedett le. 1851. november 3-án kelt leveléből (amit Kovács Krisztián felolvasott) megtudhattuk, hogy egy magyar hírnap megjelenítését tervezte, amelynek első számába egyik emigráns barátjától kért cikket. Érdekességként megemlítendő, hogy Kozlay az amerikai polgárháborúban is részt vett az északiak oldalán, s egészen a dandártábornoki rangig vitte.

A hagyatékok örökösei számukra meglepetésként Pro Cultura Hungarica kitüntetésben részesültek, amit Vigh Annamária, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Főosztályának vezetője nyújtott át. Ünnepségünk a kétnyelvű (magyar-angol) adományozási nyilatkozat ünnepélyes aláírásával zárult, Douglas és Janet Kozlay, a Petőfi Irodalmi Múzeum részéről pedig E. Csorba Csilla szignójával. A szomszédos teremben ebből az alkalomból két napig látható minikiállítás alakították ki öt tárlóban a Kézirattár munkatársai a hagyatékok anyagából.

Sulyok Bernadett – Varga Katalin

Kultúra, nemzet, identitás – magyarságtudományi konferencia

A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Szervezőbizottságának sajtótájékoztatójáról

1977-ben azzal a céllal alakult meg a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság (2001-től Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság), hogy összefogja a magyar kultúrát kutató hazai és külhoni műhelyeket. A Társaság legfontosabb rendezvénye, amely időközben a magyar vonatkozású bölcsészettudományi kutatások ötvenként megrendezett legnagyobb fórumává nőtte ki magát, a Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, amely Budapest (1981), Bécs (1986), Szeged (1991), Róma (1996) és a finnországi Jyväskylä (2001) után 2006 augusztusában újra Magyarországon kerül megrendezésre: az immáron hatodik kongresszusnak *Kultúra, nemzet, identitás* címmel 2006. augusztus 22-26. között a Debreceni Egyetem ad otthont. Február elejéig közel négyszázan jelezték részvételi szándékukat, az anyaországiakon kívül a legtöbb jelentkező a környező országokban élő határon túli magyarok köréből került ki. Emellett sok kutató érkezik Finnországból, az Egyesült Államokból, Németországból, Hollandiából, de fogadtunk jelentkezőt Törökországból, Izlandról, Mexikóból, Japánból, sőt Vietnamból is várunk vendégeket.

Az itt találkozó tudósok a magyar nyelvészet, irodalom, történelem, néprajz, filozófia, képzőművészet, zene és film tárgykörében mutatják be eredményeiket, illetve eszmét cserélnek a magyarságtudomány aktuális kérdéseiről. A rendezvény jelentőségét az is jelzi, hogy Debrecen Megyei Jogú

Város felajánlásának köszönhetően a megnyitó ünnepség helyszíne az új Kölcsey Központ lesz. Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke és Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke pedig vállalták a kongresszus védnöki tisztét.

A kongresszus szervezői a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság mellett a Debreceni Egyetem Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézete és Magyar Nyelvtudományi Intézete, illetve a Debreceni Nyelviskola Kft. A szervezőbizottság tagjai (a Társaság részéről Jankovics József főtitkár és Monok István főtitkár-helyettes) 2006. február 21-én (kedden) 11 órától az Illyés Archivumban (Bp. VI. ker., Teréz körút 13.) annak érdekében tartottak sajtótájékoztatót, hogy pontosan fél évvel a kongresszus kezdete előtt fölhívják a közvélemény figyelmét az év egyik legnagyobb tudományos rendezvényére.

(További információkat Takács Miklóstól, a kongresszus főtitkárától kérhetnek a 0630-3563999-es telefonszámon, illetve a hungkong@puma.unideb.hu e-mail címen.)

„Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam...”

Egy nap Márairól

A fenti címmel került sor 2006. április 11-én a Károlyi-palotában a Helikon Kiadó és a Petőfi Irodalmi Múzeum közös nagyszabású rendezvénysorozatára, mely tisztelgés volt a nagy író előtt – születésnapja alkalmából. Az egész napos emlékezés színes kavalkádjában irodalomtörténészek, diákok és „egyszerű” olvasók egyaránt megtalálhatták az érdeklődésüknek megfelelő programokat: volt kerekasztal-beszélgetés, szakmai előadás, könyvbemutató és Márai minden kötetének árusítása, az est zárásaként pedig kamaraelőadás.

Mészáros Tibor és Blaskó Péter

A nap kettős köszöntéssel kezdődött, először E. Csorba Csilla, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója, majd Okolicsányi Tamás, a Helikon Kiadó igazgatója üdvözölte a szép számban összegyűlt vendégsereget. Ezután „Barátságos arcot kérek!” – *Márai élete képekben* címmel a Márai Képesalbum – „Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam...” – *Képek és tények Márai Sándor életéről* – bemutatója következett. Tarján Tamás irodalomkritikus ajánló és bíráló szavai után Bálint András szubjektív méltatása következett. Ezután „Polgárnak lenni hősiesség feladat” – *A polgári lét: illúzió és valóság* címmel Fried István irodalomtörténész tartott előadást, melyet Márai műveiből vett részletek illusztráltak Helyey László színművész tolmácsolásában. A délelőtti egy grandiózus terv ismertetése zárta: „A nyilvánosságnak írunk akkor is, amikor gyónunk.” – *Töredékes gondolatok a Teljes Napló készülők kiadása előtt* címmel Mészáros Tibor muzeológus, Márai-kutató beszélt a Helikon Kiadó gondozásában részben már kiadott, részben megjelenésre váró Napló-sorozatról, mely pontosabb és teljesebb lesz az eddigieknél (erre az alkalomra publikálták az első teljes kötetet). A felelevenített Napló-részeket Blaskó Péter színművész interpretálásában hallhattuk.

Az eszmecserekkal tarkított ebédszünet után következtek a délutáni programpontok. *Márai sikere külföldön* (Egy polgár vallomásai, Föld, föld!...) címmel a Márai-fordítás nehézségeiről és szépségeiről beszélt Tereza Worowska lengyel műfordító – elismerésre méltó szófordulatokban gazdag magyar nyelven –, előadását Kubik Anna színművész által megszólaltatott regényrészletek színesítették. Keczán

Ablonczy Balázs és Helyey László

Mariann Márai-kutató „*Ulysses vasárnapi krónikája következik*” – *Márai a Szabad Európa Rádióban* című előadása közben Márai saját szavait is hallhattuk hangszalagról, a hazájáért felelősen aggódó íróét, a már nemcsak európeér, hanem világméretű léptékben gondolkodó ember szív-bemarkoló mondatait. Márai Sándor új oldala került reflektorfénybe az *Ajándék a végzettől* – *Márai másik arca* című beszélgetésben, Székely Ádám szerkesztő és Ablonczy Balázs történész vitára inspiráló értekezése mellett a források Helyey László hangján szólaltak meg.

Figyelemfelkeltő címet, egy Václav Klaus-idézetet – „*A magyarokat olvasom, mint egész Európa*” – adtak annak a kerekasztal-beszélgetésnek, mely Márai világsikerének titkát volt hivatott kifürkészni, és E. Csorba Csilla, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója vezette. Márai színdarabjai kerültek középpontba: Iglódi István rendező, Pozsgai Zsolt író-dramaturg, Mészáros Tibor, Tereza Worowska és Ambur Éva, a Helikon Kiadó irodalmi vezetője, az Enciklopédia Kiadó igazgatója *A gyertyák csonkig égnek* színpadi adaptációinak elemzésével, összehasonlításával kísérelték megfejteni a mondhatni világsiker okait. Szóba kerültek a színrevitel buktatói és erényei, a budapesti előadás – Agárdy Gábor halála miatt – folytathatatlansága, és a legújabb külföldi bemutató, a Jeremy Irons főszereplésével futó londoni előadás, melyet a nagy sikerre való tekintettel prolongálni kellett.

A nap végén egy felolvasást élvezhettek látogatóink: Márai Sándor *Randevú* című – eredetileg a rádió számára írt hangjáték – darabja egy szanatóriumban játszódik, a beteg Maestro (*Szélyes Imre*) és az ápolóból szellemi társasá, szinte műzsává magasztosuló Carissima (*Kubik Anna*) hol földön járó, hol patetikus, fájdalmasan szép története bontakozott ki a szemünk előtt.

Unger Zsolt

Időszerű-e Ady publicisztikája?

Kerekasztal-beszélgetés Kemény István Kompország, a hídról című esszéjéről

A *Holmi* 2006-os februári számában jelent meg Kemény István költő írása, amelynek kapcsán eszmecsere rendeztek 2006. március 22-én a Károlyi-palotában, többféle vélemény nyilvánításra, és továbbgondolásra serkentve mind a résztvevőket, mind a közönséget. Az esszé címében szereplő Kompország Ady *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című, 1905-ben publikált cikkében fordul elő, ahol így jellemzi hazáját: „Kompország, Kompország, Kompország: legképességesebb álmaiban is csak mászkált két part között: Keletől Nyugatig, de szívesebben vissza. Miért hazudták, hogy a komp – híd.” A recenzió megszületésének apropóját egy Adyról készült szemelvényválogatás adta, *Komp-ország poétája* címmel a Nap Kiadó „In memoriam” sorozatában jelent meg Domokos Mátyás szerkesztésében. De ezen a kötetben jóval túlmutató témákat és kérdéseket vet fel: úgymint a magyarság sorsával foglalkozó költőszerep, Ady időszerűsége pro és kontra, miben rejlik költészetének jelentősége.

Az esszéíró a gyűjtemény hiányosságaként rója fel, hogy 1977-ből, Ady 100. születésnapjának évéből való a legfrissebb anyag, illetve két 2001-es szemelvény olvasható Czeizel Endre tollából, ám az újabb értelmezések és monográfiák kimaradtak belőle. Ezt a beszélgetés több résztvevője szintén kifogásolta, így Tarján Tamás, aki az Ady Életmű Alapítvány elnökeként is érintett a költő életműve népszerűsítésében, illetve Gintli Tibor irodalomtörténész, aki interpretációjában a magánéleti problémákkal foglalkozó, individualista költői szerepre helyezte a hangsúlyt. Domokos Mátyás helyet foglalt a közönség soraiban, az eszmecsere végén a „vádlott” jogán ő is felszólalt álláspontja védelmében: Ady saját írásából, és az őt még életében ismerők munkáiból kívánt képet adni alakjáról.

Kemény nagyon súlyos kijelentést tesz rögtön írása elején: „ennek az országnak vége, ez a nép eljátszotta a maga történelmi szerepét, igen, a gyerekeim másutt boldogabbak lesznek.” Az esszében azokat az érveit sorolja fel, amelyek az esetleges maradás és marasztalás mellett szólhatnak. Az egyik legerősebb érv számára Ady Endre. Tulajdonképpen azt a kérdést feszegeti, hogy a nyolevanes évektől kezdve lehet-e ilyen szavakkal, mint nemzet, világ vagy minden, a dilettantizmus gyanúja nélkül érvényes poézist létrehozni. A költészet belterjes kis szakmává lett, művelői mintha nem is keresnék a kapcsolatot lehetséges olvasóikkal, egymásnak és egymásról írnak. Ugyanakkor anakronisztikus elvárásnak tűnhet, hogy egy költő képes legyen megszólítani az egész országot, illetve egy nagyobb réteget, hiszen a széttagoltság, az érdekellentétek és nézetkülönbségek uralják korunkat. Amit másfelől felfoghatunk a szellemi szabadság pluralizmusának, a reánk erőltetett eszmei monopolizmus utáni szükségszerű reakciónak.

A szerző felidézti Kosztolányi híres-hírhedt tanulmányát Adyról, ami a költő halála után tíz évvel, 1929-ben íródott. Ennek létrejöttében a személyes sértettség túl – Ady első kötetéről, a *Négy fal között*ről írt bántó kritikát még 1907-ben – eltérő költészetfelfogásuk játszotta a döntő szerepet:

Kosztolányi irodalmár volt, míg Ady nem. Kosztolányi szerint Ady verseinek nagy része csapnivaló, ám néhány költeményét ő is nagyra tartja. Az Ady-kultusz ellen fakad ki, úgy véli, Adyt nem az alkotásai tették jelképes figurává, hanem az, amit beleláltak, amivel felruházták. Neki nem tetszett, hogy Ady az irodalmi jelentőségen túl valami másra is szert tett, illetve történelmi, nemzeti szempontból is fontossá tették. Ám ezek nem a két költőn múló tényezők, ennek alakításában részt vehettek, de meghatározó befolyást nem tehettek rájuk.

Kemény bővebben kitér a *Korrobóri* című cikkre, melyben Ady a magyarság és a vele élő zsidóság sorsát és kapcsolatát elemzi, felmerül a teljes szimbiózis lehetősége, vagy pedig „utánunk az özönvíz”. A békés együttélés (néhány kivételtől eltekintve) 1849 nyaratól, a zsidó emancipációtól egészen 1944 tavaszáig tartott, ám a német megszállást követően, majd a nyilas hatalomátvételnélkor Magyarország nem tudta megvédeni zsidó állampolgárai életét. Ezzel ez az esély elvészett. Pedig számos hasonló vonása van a két népnek, amelyekre Ady rámutatott: biblikus, prófétai hangvétele azt sugallta, hogy a magyarság Isten másik választott népe, célja és küldetése van; miként a zsidóság az ókorban kompként közvetített a birodalmak, Egyiptom és Mezopotámia között, a magyarok is közvetítő szerepet tölthetnek be Kelet és Nyugat határán. Nos, Kemény István szerint ez a küldetéstudat foszlott mára semmivé. Esszéje végén Komp-ország a parton korhad, míg a szerző a hídról nézi. Ezek szerint elkészült a híd? És kik töltik be ezt a híd funkciót?

Radnóti Sándor a *Holmi* részéről köztes álláspontra helyezkedett az esszét támadók és a szimpatizánsok mellett. Tarján Tamás szerint Ady igenis időszerű, fájlalta, hogy a kritikai kiadás folytatására nem kapnak elegendő pénztámogatást, és nem tartotta sem elég kiforrottnak, sem elég kifejtettnek a felmerülő gondolatokat. Gintli Tibor a szerelmi líra fontosságát hangsúlyozta, valamint a XX. századi ember elveszettség érzését, aminek Ady is hangot adott – vagyis nem tekinti relevánsnak a közösségi költő szerepet. A beszélgetést a Petőfi Irodalmi Múzeum két munkatársa, Hegyi Katalin és Horváth Csaba vezette, kérdésfeltevéseikből kiderült, hogy az esszé nagy visszhangra talált náluk, Kemény olyan problémákat fogalmazott meg, amelyek őket is izgatják.

Két következtetésre jutottam az írás elolvasása nyomán, amelyeket érdemes továbbgondolni. Az egyik: úgy tűnik, a jelenlegi irodalmi, de a szellemi élet egészében sem lehetséges valódi párbeszéd a szembenálló nézeteket vallók között, mert semmilyen konszenzusra nem képesek, elbeszélnek egymás mellett, mint egy Csehov-dráma hősei, meg sem hallják a másikat, vagy ami még rosszabb, félremagyarázzák, esetleg félre is értik a másik fél mondandóját. Másik konklúzióm a kanonizáció kulcsfontosságú szerepe, hiszen ezzel a vitával is a kanonizációs folyamatban vettünk részt. Amit a felsőoktatásban tanítanak, ahogyan az irodalomról és képviselőiről gondolkodunk, mindaz egy kanonizációs folyamat eredménye, amit generációk sora és számos tényező együttesen alakított ki, és napjainkban is változik, kiesnek belőle szerzők, illetve bekerülnek, egy-egy alkotó esetében pedig változik műveinek megítélése, befogadásuk és értelmezésük.

Sulyok Bernadett

A frankofil lexikográfus

Beszélgetés Nagy Csabával, a Könyvtár főosztályvezetőjével

– A Petőfi Irodalmi Múzeumban már számos osztályon dolgoztál, vezetted a Kézirattárat, az Irodalmi Adattárat, jelenleg a Könyvtár tevékenységét irányítod. A különböző terekben mely munkafázisokat kedveled, melyekre helyezed a hangsúlyt?

– Mindig is kutató alkatnak tartottam magamat, ezért az érdeklődésemnek megfelelő pályát igyekeztem választani. Ebből a szempontból nyilvánvalóan a Kézirattár volt a legmegfelelőbb, a legizgalmasabb számomra, mert primer forrásokkal rendelkezik, amelyek jelentős része ráadásul publikálatlan. Természetesen mindegyik más tárnak megvannak a sajátos kihívásai. Részben az élet hozta, illetve bizonyos munkák predesztináltak rá, hogy részt vegyek egy új, speciális részleg, az Irodalmi Adattár létrehozásában, a Könyvtár vezetése pedig egy felkínált és elfogadott lehetőség volt. Az irodalmi múzeum könyvtárában találhatóak egyedi, máshol nem gyűjtött dokumentumok, amelyek rögzítésre, feltárára és közzétételre várnak. A kutatás motívumát emelem ki, a megismerés vágya vezérelt. Még mielőtt ebbe az intézménybe kerültem, már búvárkodtam levéltárakban, könyvtárakban itthon és külföldön is.

– Ha jól értem, kutatáson kifejezetten új dolgok föltárását, közzétételét érted, ugye?

– Igen. Azt kerestem, mely területeken vannak fehér foltok, kifejezetten az üres területek besatírozása érdekelt. Megkerestem a hozzájuk vezető dokumentumokat, és próbáltam „szóra bírni” őket, hogy elárulják mindazt, amit korábban nem tudtunk. Huszonéves koromban még nem volt sem egyetemi, sem főiskolai végzettségem, ezért a pusztán érdeklődésemre támaszkodva kerestem a fehér foltokat, bár akkoriban még szinte kizárólag a történelem érdekelt. Azt követően, hogy 1983-ban ide kerültem dolgozni, ambícióim az irodalom felé tereltek. Egyfajta túlbiztosítási igény élt bennem, tehát jóval többször utána kellett nézmem egy-egy dolognak, adatnak, amelyek mások számára talán evidensnek tűntek, nehogy támadható legyen, amit leírtam.

– Idővel azért diplomát szereztél...

– Igen, az Egri Tanárképző Főiskola könyvtár és pedagógia szakán. Ekkoriban már könyvtárosként dolgoztam, a munkahelyem pedig megkövetelte a felsőfokú végzettséget. Véleményem szerint vannak bizonyos szakmák – itt nyilvánvalóan nem egy orvosi praxisra gondolok –, ahol outsiders is képesek megállni a helyüket. Már tizenéves korom óta rendszeres könyvtárlátogató voltam, itt gyűjtött tapasztalataim nyomán meg tudtam fogalmazni, hogy milyennek kéne lennie egy jó könyvtárnak. Ezzel szemben egy könyvtár szakos hallgató a szakma gyakorlati kérdéseit nem látja át, ugyanis ilyesmit nem oktatnak. 1975-ben véletlenül csöppentem a pályára, ahol egy könyvtári állásra hárman jelentkeztünk; két egyetememet végzett fiatal volt az ellenfelem, mégis engem választottak, mert a pályázatkiíró a gyakorlatias megközelítés érdekelt, vagyis hogy milyennek képzelem el az ideális könyvtár működését. Úgy látszik, a tapasztalataim kedvezőbb benyomást tettek. Ezzel persze nem azt állítom, hogy kívülrőlként mindenhol boldogulni lehet, csupán azt szeretném hangsúlyozni, előnyömré

Nagy Csaba muzeológus

vált, hogy mindig a felhasználó oldaláról közelítettem meg a problémákat; arra kerestem választ, hogy a könyvtár látogatói miként tudnak minél ideálisabb körülmények között tájékozódni, hogyan jutnak leggyorsabban és legegyszerűbben a szükséges információkhoz.

– Életed egyik fő művének tekinthető *A magyar emigráns irodalom lexikona*, ami először két részletben az *M betűig*, majd javított és bővített kiadásban *A-tól Zs-ig* jelent meg 2000-ben. Mióta gyűjtötte a lexikon szócikkeit, és miként dőlt el, hogy emigrációtörténettel és lexikográfiával foglalkozol?

– Ha az ember témát választ magának, vagy egy belső hang, egy benne feltámadt érdeklődés vezérli, vagy pedig egy jól artikulált igényt elégít ki, de olyan is előfordul, hogy a kettő találkozik. Az én esetemben ez utóbbiról volt szó. Az 1980-as évek elején egyik kollégám, aki ma is itt dolgozik, sajtó alá rendezett egy naplót, amiben talált egy bejegyzést egy külföldön elhalálozott magyar íróról. Megkérdezett, mit tudok az illetőről. Életemben nem hallottam a nevét, de kutatni kezdtem utána. Szerettem volna a külföldi magyarságra vonatkozó kollektív „nemtudásunkat” megszüntetni, és olyan segédeszközt nyújtani az embereknek, amely eligazítja őket az egyes földrészekben élő magyar irodalmárok tekintetében. A Kádár-korszakban nem számított preferált tevékenységnek a külföldi magyarsággal foglalkozni, ezért szükségem volt néhány elismert személy támogatására, ráadásul a munkahelyem vezetését is meg kellett nyerni az ügynek. Munkámhoz szerencsére a Magyar Tudományos Akadémia is nyújtott pénzügyi támogatást.

Amikor elindítottam a gyűjtést, még nem sejtettem, miféle nehézségekkel fogok találkozni a későbbiek folyamán, hiába írtam már ezt megelőzően szócikkeket más lexikonokba. Utólag tévesnek bizonyult az első koncepcióm: azt gondoltam, hogy biográfiai oldalról megragadván a kérdést és leszűkítve az irodalomra, egy alpművet tudok letenni az asztalra. Menet közben kiderült, hogy vannak ennél még alapvetőbb tevékenységek is, amelyek szintűgy hiányoznak. Egy-egy ember életrajzána felvázolásához ugyanis tudni kell, hogy mit alkotott, tehát egy szerzői jogú hungarika-gyűjteményre kellene támaszkodnunk, ezen felül pedig egy intézménytörténetre, hogy meg tudjuk ítélni, a keresett személy milyen szervezetek, egyesületek tagja vagy vezetője volt. Tisztában kellett persze lennünk a külföldön megjelent magyar nyelvű sajtó állapotával is, ugyanis sokszor éppen ezek a lapok voltak az egyedüli publikációs lehetőségek. Meg kell állapítanunk, hogy a

mai napig hiányzik mindhárom dolog. Az első kötetem 1990-ben jelent meg – ekkor már tudtam, hogy rossz volt a kiindulási pontom, de már nem lehetett tabula rasát csinálni, folytatnom kellett a munkát. Annyiban változtattam a korábbi módszereken, hogy igyekeztem némileg pótolni az e három területen mutatkozó hiányokat. Részben ennek is tulajdonítható, hogy a munka ténylegesen 18 évig tartott. Nemcsak a szócikkírás nehézségei miatt, hanem anyagi gondok is adódtak, az utolsó kötet el is maradt, helyette egy egykötetes, immár javított és bővített változatú könyvet tudtunk megjelentetni. Ebben be tudtam bizonyítani, hogy a magyar irodalom nem szorítható be a mindenkori Magyarország határai közé, hanem sokkal tágabban értelmezendő. Az alkotók sokrétű és gazdag munkássága is izgalmas, érdekes volt, akárcsak az emigráns sajtóbibliográfiával való foglalkozás, illetve a kulturális funkciókat ellátó intézmények történetének felderítése. Külön nehézséget jelentett a struktúra kitalálása, amibe az összegyűjtött adatokat beilleszthettem, de a legtöbb problémát a majdnem teljes forráshiány okozta. Néhol kénytelen voltam nem túl megbízható forrásokra támaszkodni, amilyen az emigráns sajtótermékek többsége. Mondok egy példát: ha egy társasági hírben az olvasható, hogy 1907. május 25-én a clevelandi magyar dalosok bálján megjelent XY, a Z nevű újság szerkesztője, akkor ebből kiderül, hogy létezett egy ilyen lap, sőt az is, hogy ki volt a szerkesztője, jóllehet a lapnak semmi egyéb nyoma nincs. Az emigráció sajtójának nekrológjait feldolgozván megtudhattam, ki hunyt el, jobb esetben azt is, hol és mikor született. Tisztában voltam vele, hogy ezek változó értékű, többé-kevésbé megbízhatatlan adatok, de mivel nem találtam más forrást, kénytelen voltam ezekre hagyatkozni. Ennél pontosabb adatok szerzésére csak az igen neves alkotók, Márai vagy Faludy esetében nyílt esély, valamint az élő szerzőknél, mert őket meg lehetett keresni levélben. Készítettem is egy kérdőívet, amit elküldtem számos helyre. A Kádár-korszakban nem volt egyszerű a lakcímet megszerezni, ráadásul az is előfordult, hogy ügynöknek néztek, aki így akar adatokhoz jutni, mire mereven visszautasították kérdéseimet. Miután az első kötet megjelent, készségesen megadták a kért adatokat, alkalmanként korrigálták a korábban máshonnan szerzett információkat. Megpróbáltam összeszámolni, mennyi sajtóterméket néztem át a 18 év alatt – főleg az Országos Széchényi Könyvtár zárolt kiadványok tárában –, körülbelül 3-4 ezer évfolyamra tehető a kicédlázott anyag. Egy évvel a munka megkezdése után számítógéphez jutottam a múzeum jóvoltából, így egyszerűbbé vált a nyilvántartás és feldolgozás. Néha elkedvetlenített, hogy milyen visszhangtalan a munka, és milyen kevés támogatásra lelek azoktól, akikről írni kívántam, viszont a 18 év során megtanultam a lexikonkészítést.

A magyar emigráns irodalom lexikona megjelenését követően több újság, rádió és tévé megkeresett. Ilyenkor szinte minden alkalommal felmerült három fogalom definiálásának kérdése: ki a magyar, ki számít emigránsnak és mi az irodalom. Tehát a címadást is meg kellett magyaráznom. Számos meghatározás létezik arra, hogy kit tekintünk magyarnak. Kedvelt például az az illyési megfogalmazás, amely szerint magyar az, aki magyarnak tekinti magát. A kötetem esetében azonban nem fogadhattam el ezt a vezérfonalat, hiszen az elhunytakat nem kérdezhettem meg, másrészt az összes élő alkotót sem faggathattam ki az identitásáról. Önhatalmúlag eldöntöttem hát, hogy magyar az, aki a mindenkori Magyarország területén született. Ez persze inkább magyarországinak tekinthető, vagyis állampolgári státusz, de a nagy lexikográfus elődök, mint pél-

dául Szinnyei József vagy Gulyás Pál is, hasonló elv alapján válogattak. Tudomásom szerint nincs egységes definíciója annak sem, hogy mit tekintünk irodalomnak, vagyis e fogalmat értelmezhetjük tágabban és szűkebben is. A lírai, prózai és drámai műnemeken túl – melyek egyértelműek – vajon ide sorolhatók-e az irodalomtörténettel, irodalomtudománnyal foglalkozók is? És mi a helyzet a nyelvészekkel? A más tudományágak történetét vizsgálók, a művészettörténészek, történészek munkássága az irodalmi tevékenységekhez sorolható-e? Tágabbra nyitottam hát a kört, és felvettem a társadalomtudósokat, az egyházi emberek hitbuzgalmi, teológiai munkáit szintúgy, valamint a sajtó vezető munkatársait. Az emigráns fogalom a kivándorló, disszidens jelzőket asszociálja, különböző időszakokban más-más módon nevezték a szülőhazájukat elhagyó embereket. A kivándorol-bevándorol szópár alapján az emigránst fogadtam el, és az előszóban rögzítettem, hogy ez érvényes mindazokra, akik gazdasági vagy politikai okból, családtagok szándékával, vagy pusztán kalandvágyból hagyták el az országot, és valamennyi időre vagy véglegesen más országban telepedtek le.

Azt sajnálom, hogy e munka révén eltávolodtam korábbi tevékenységeimtől, a cikkek, tanulmányok írásától, ami számomra izgalmasabb feladat volt. Viszont elsajátítottam ezt a szakmát, és megpróbáltam ezt a tudást kamatoztatni más típusú munkák esetében. A rengeteg összegyűjtött adatot nem hagyhattam veszendőbe menni, kötelességemnek tartottam továbbra is csökkenteni a hiányokat. A lexikográfia, a bibliográfia és a repertóriumkészítés területén sok fehér foltot sikerült eltüntetnem. Sokat utaztam, bár szinte kizárólag a saját pénzemből, és szinte állandóan Párizsba egy-két hónapos tanulmányutakra. Ilyenkor majdnem minden nap levéltárban és könyvtárban ültem, mert leginkább a kutatás izgalma elégített ki. Szerintem szükséges egyfajta fontosság-tudat mindenki számára, vagyis mindenki szeretné magát valamilyen szempontból nélkülözhetetlennek, megkerülhetetlennek tekinteni, de nem egy magára akasztott címmel, ranggal, hanem hosszú tanulás és munka révén. Ezt a fontosság-tudatot nem táplálta annyira a mostani tevékenységem. Újszerűséget vinni ebbe a munkába egyedül egy jól használható, világos struktúra segítségével lehet. 1998-ban átalakult a múzeum szervezete, megalakult a Kortárs Irodalmi Központ, amelynek keretén belül adattárak és adatbázisok létrehozását határoztuk el. Akkor még lelkes voltam egy-egy ötlet megszületésekor, de hamar rá kellett jönnöm, hogy egy-egy adatbázis építése öt, hat, akár tíz évet is igénybe vehet, és elsősorban alázatot, odafigyelést és tájékozottságot kíván.

– Elkészítetted *A magyarországi szamizdat bibliográfiáját az 1981-1989 közötti időszakról*, ami rögtön a rendszerváltáskor, 1990-ben megjelent. Mi adta az indító lökést, hogy ezt a területet feltárd?

– Rendszeres olvasója voltam különböző szamizdat kiadványoknak a Kádár-korszakban, barátaim többször fordultak hozzám kölcsönkérni ezeket, érdekelt ez a politikai szubkultúra. Ezzel egybeesett, hogy 1990-ben elhatároztuk, kiállítás keretében mutatjuk be a szamizdat műveket. A bibliográfia e tárlat kísérőfüzeteként jelent meg. A szamizdat bibliográfia elkészítése során néhány alkotóval és terjesztővel megismerkedtem, de korábban nem jártam el a szamizdat butikba, és nem ápoltam baráti kapcsolatot ma már neves politikusokkal. A '80-as évek elején a Széchényi Könyvtárban dolgoztam, a

zárolt kiadványok tárában ezt a gyűjteményt is gyarapítottuk, amit később az irodalmi múzeumban is folytattam. Bizonyos intézmények felismerték, hogy a szamizdat is a magyar kultúra része, tehát kötelességük gyűjteni. A bibliográfiát nem igazán politikai meggyőződésből állítottam össze, inkább az vezérelt, hogy ezt a fehér foltot is eltüntessem, és ha valaki a rendszerváltást követően arra törekszik, hogy megismerje, mi vezetett a változásokhoz, ezeken az írásokon keresztül jobban megértse a folyamatokat.

– Nemrég megjelent műveid közül a *Szerb Antal válogatott leveleit* (2001) és a *Szerb Antal-bibliográfiát* (2001) emelem ki. Mi alapján választod ki az írókat, alkotókat, akikkel foglalkozol?

– A Szerb Antal-bibliográfia, illetve levelezésének összeállítása egy ifjúkori élmény hatására fogalmazódott meg bennem. 16-17 évesen olvastam először Szerb Antal *Utas és holdvilág*

Jobbra Nagy Csaba a Kamerával az „Utas és holdvilág” hőseinek nyomán című kiállítás megnyitóján

című regényét, aminek élménye máig bennem él. Végtelenül tiszteltem Szerbet emberileg és szerettem az írásait. Előre nem azon, hogy nemzedékről nemzedékre miért maradt ez a regény kultikus olvasmány. Azt hiszem, a múltunkkal való szembesítés lehet a magyarázata; hiszen az foglalkozik, hogyan élünk együtt a múlttal, milyen a kötődésünk hőfoka. Számomra a „volt” és a „van” sohasem különült el jelentős mértékben, a múlt és a jelen meglehetősen egybemosódik, így az ebből születő „lesz”, vagyis a jövő szintén más értelmet nyer. Ez a könyv akkori problémáim megfogalmazását nyújtotta: valaki mennyire nem képes leszámolni a múlttal saját jelenében, azaz milyen meghatározó szerepet játszik az életében. Még akkor is, ha végül úgy dönt, hogy megpróbál konformizálódni és tisztességes polgárrá válni, szakítva mindazzal, amit az Ulpius-ház keltáinak lázadása jelentett fiatal korában. Írtam egy kisebb tanulmányt erről a kötetről, amiben hangsúlyoztam, hogy néha ki kell nyilvánítani a kötődésünket egy-egy emberhez vagy dologhoz.

Sokszor választottam olyan kutatási alanyokat, akiket nem szerettem igazán. Az ő esetükben az életmű nem volt különösebben izgalmas vagy maradandó, de életükben sajátos egyediséget vagy drámaiságot fedeztem fel. Havas Endre költő neve keveset mond a mostani olvasóknak, hosszú évtizedek óta nem adták ki könyvét, a '60-as években is csak egyet, de emberi tragédiája borzasztóan megrendített, végletes módon összesűrítette az akkori progresszív, baloldali magyar értelmiség tragédiáját. Havas Endre többszörösen csalódott a kommunizmus eszméjében. Kiábrándult a pártból, akit mamának nevezett, anyának tekintett. Hátat fordított neki, majd újra közelített felé, aztán megint eltávolodott tőle, furcsa libikóka volt az élete, végül Rákosi börtönében végezte, ott verték agyon.

– Tulajdonképpen ez egy eszme által becsapott ember tragédiája.

– Sok ember tragédiáját magában foglalja. A második világháború során Károlyi Mihállyal baráti viszonyba került, és mikor Károlyi nagykövet lett Párizsban, a titkára lett. Amikor a kommunista párt megkereste, hogy 24 óránként küldjön jelentést Károlyiról, ez hatalmas dilemmát jelentett számára. A Rajk-per idején Károlyi szakított a magyar kormánnyal, Havas Endre pedig hazatért, mert hozott egy rossz döntést. A börtönben egy ordító szerencsétlen lett belőle, akit gumibottal hallgattattak el.

– Szeretném, ha *A Párizstól Pocsolyavárosig. Bölöni György és Itóka levélnaplója* (2005) című könyved fogantatási körülményeiről mesélnél.

– Ez a legutóbbi kötetem, bár ötlete a legelső között született meg; nem sokkal azt követően, hogy ide kerültem a múzeumba, és ráakadtam erre a levélgyűjteményre. Már akkor összeállítottam a válogatást, de nem nyílt lehetőség publikálására. Tavaly jegyzeteket és bevezetőt írtam hozzá, így jelent meg. Elkészítésében Franciaország és Párizs iránti fiatalkori érzelmeim, rajongásom játszották a legfontosabb szerepet.

– Honnan eredeztethető a francia kultúra iránti vonzalmad?

– Megragadott az a sokszínűség és az a szabadság, amit ott tapasztaltam. A '70-es években egy ízig-vérig frankofon ember személyi titkára és egyben négere voltam, vagyis névtelenül dolgoztam neki, egy-két könyvének társszerzőjeként is. Ő oltotta belém a francia kultúra szeretetét, életemben máshová nem is vágytam, csak Franciaországba. Harmincéves koromban sikerült először kijutnom Párizsba, ahová azóta többször is visszatértem. A francia kultúrának hihetetlen vonzereje van számomra, továbbra is találok benne nekem való dolgokat.

– A Könyvtár vezetőjeként mit tartasz a múzeumi gyűjtemény erényeinek, és mely területeken tartod szükségesnek a további fejlődést?

– E könyvtár erényei abból fakadnak, hogy az irodalmi múzeumban van, ennek megfelelően sajátos gyűjteményegységet alakított ki. Ebbe tartoznak az írói könyvtárak, a dedikált könyvek és az első kiadások. Ezek közül az írói könyvtárakat és a dedikációkat máshol nem gyűjtik. Különleges gyűjteményegység az emigrációval kapcsolatos részleg is. Ha mondjuk Szerb Antallal vagy Móricz Zsigmonddal foglalkozunk, megnézhetjük, milyen könyvekből tevődött össze a könyvtárunk, hozzánk közel álló műveiknek mik lehetnek a forrásai. A dedikációkból kirajzolódó sajátos személyi relációk nyomon követése is izgalmas feladat, feltérképezhető belőlük, hogy az adott kapcsolat milyen intenzitású volt. A múzeumi könyvtár további fejlődésének szinte kizárólag anyagi akadályai vannak. Ha azt tűzöm ki célul, hogy a magyar irodalom teljességre törekvő gyűjtése legyen az elsődleges feladat, már önmagában ez kimeríti anyagi forrásainkat. Egy írói könyvtár megvásárlása pedig jelentősen túllépi, ha csak nem ajándékba kapjuk. A dedikált könyvek, legalábbis bizonyos írók, pl. Ady vagy József Attila esetében többszáz ezer forintot érnek. Tavaly vásároltam például egy József Attila által dedikált kötetet, ami elvitte a költségvetésünk 60 százalékát. Ennek ellenére változatlanul azt állítom, hogy a gyűjteményrészek fejlesztésében látom a továbblépés lehetőségét, ez teszi megkerülhetetlenné könyvtárunkat. A másik fontos dolog, hogy minél jobban feldolgozzuk és be tudjuk mutatni kollekciónk darabjait, internetes katalógusunkban is. A feldolgozás és közzététel elmaradásait pótolni kell, főként a kiemelkedő gyűjteményrészek esetében.

Sulyok Bernadett

LÉGYOTT az irodalomban

Havonta egyszer hétfőn a PIM-ben

A Petőfi Irodalmi Múzeum új sorozata márciusban indult, minden hónapban – a nyári időszakot kivéve – egy hétfőn (amikor a legtöbb múzeum zárva tart) este hattól tíz óráig várjuk programokkal látogatóinkat.

Berményi Géza és Cseh Tamás

Intézményünk fiatalos és látogatóbarát profilját igyekszik e komplex rendezvénnyel megmutatni. Egy élő kulturális találkahelyet kívánunk kialakítani, amely egyrészt az irodalmi kávéház-jelleg kötetlenebb légkörében irodalmi esteken, koncerteken keresztül valósul meg, másrészt a rendhagyó tárlatvezetések aktuális kiállításainkat hozzák közelebb vendégeinkhez. Kuriózumnak szánjuk azt a kezdeményezést, ahol kortárs írók klasszikus kötődéseikről beszélgetnek Lévai Balázzsal. Klasszikusnak számító szerzőinket egy-egy kortárs író személyes perspektívájából ismerhetjük meg, ezenfelül bemutatjuk a múzeum tulajdonában levő, hozzájuk kötődő relikviákat, rajzokat, fotókat, könyveket és autográfokat, amelyek egyébként alig, vagy csak ritkán kerülnek a közönség elé.

Az első *LégyOtt* 2006. március 20-án zajlott, stílszerűen Márai Sándor azonos című hangjátékának felolvasásával kezdődött – Oberfrank Pál és Kéri Kitty előadásában –, amelyre a múzeum Hang- és Videótárában találtunk rá. A „Májam... gyalázatos” című blokkban a litera.hu internetes irodalmi portál szerzői olvastak fel netnaplójukból. A maliciózus idézet Széchenyi István naplójából való: 1848. március 15-i bejegyzés. A felolvasás moderátora a litera.hu új főszerkesztője, Németh Gábor volt, akik megosztották velünk gondolataikat: Beney Zsuzsa, Bodor Béla, Gordon Agáta, Kemény István, Nádasdy Ádám, Zalán Tibor és Zilahy Péter. A Fidelio Pódium keretében (a *Fidelio* magazinnal közösen kialakított koncertsorozat) Palya Bea énekelt, Szokolay Dongó Balázs kísérte dudán, többek között a Hangzó Helikon sorozat legújabb darabjából, a *Psychéből* adtak elő részleteket. Palya Bea Lónyai Erzsébetet (*Psyché*), Weöres képzeletének szenvedélyes, 19. századi költőnőjét keltette életre.

Az áprilisi *LégyOtt* a költészet napja jegyében telt, a Magvető Kiadó három újonnan megjelent verseskötetét – Falcsik Mari: *Változatok a szabadságra*, Jónás Tamás: *Apáimnak, fiaimnak* és Karácsonyi Zsolt: *A Nagy Kilometrik* – mutatta be Boldizsár Ildikó, a kiadó főszerkesztője, a szerzők néhány versüket fel is olvasták. Ezt követően a Kortárs és klasszikus sorozatban Lévai Balázs első beszélgetőtársa Háy János költő, író volt, aki Jókait választotta irodalmi példaképül – az önvalomás és Jókai értelmezése során lehetőség nyílt a múzeum

gyűjteményében található Jókai-relikviák különleges darabjainak bemutatására, így az író kardját és egy általa rajzolt miniatűr portrét is láthattunk. Ladik Katalin, Szilágyi Ákos és Szkárosi Endre *Live poetry* címmel tartott egyedi performanszt. Az estet a Trio Calamona hangversenye zárta, középkori darabokat – trubadúrdalok, gregorián énekek – szóltattak meg sajátos feldolgozásban, a kortárs etno- és dzsesszzenék hangzásvilágával ötvözve. A trió állandó vendége Grecsó István szaxofonos, aki az előadásmódot a szabad improvizációk irányába tágította. Igazi kuriózum, hogy a XIII-XIV. századi ófrancia dalok eredeti kiejtés szerint szóltattak meg.

A következő *LégyOtt*-ra május 15-én került sor, ekkor nyílt a múzeum új időszaki tárlata: „Közösen írjuk” *Álnév és szerep az irodalomban Szindbádtól Jolánig*, melyen Kovács András Ferenc költő tartott megnyitó beszédet. A kortárs és klasszikus sorozatban Grecsó Krisztián mesélt Móricz-élményéről, s arról, mennyiben rokonítható írásművészetük. Az est középpontjában Antoine és Désiré, vagyis Cseh Tamás és Bereményi Géza koncertje állt.

A *LégyOtt* még júniusban jelentkezett a nyári szünet előtt, a labdarúgó-világbajnokság jegyében a foci és az irodalom kapcsolatával foglalkozott, majd szeptemberben folytatódik.

Berményi Géza és Cseh Tamás estje

Néhány név ízelítőül a tervezett repertoárból: Tóth Kriszta beszél Kosztolányi Dezsőről, Tolnai Ottó Csáth Gézáról, eszmecsere film és irodalom viszonyáról Kosztolányi Esti Kornél-novelláinak filmfeldolgozása (Pacskovszky József), valamint Krasznahorkai László regényei és Tarr Béla egyenrangú filmes adaptációi kapcsán.

Sulyok Bernadett

Háy János és Lévai Balázs

Szendrey Júlia utolsó napjai Hiánypótló mű a PIM Felolvasósínpadán

Sultz Sándor *Az aranyvirág* című dokumentumdrámájának bemutatójára 2006. február 15-én került sor a Petőfi Irodalmi Múzeum Felolvasósínpadán, a Szendrey Júlia-kiállításához fűződő programok egyik darabjaként. A főszerepet Kováts Adél, Júlia második férjéé pedig a darabot rendezőként is jegyző Lengyel Ferenc játszotta. Rajtuk kívül Kocsis Gergely, és két ígéretes tehetség, a színtanodás Krisztik Csaba és Koloszar András játékát élvezhette a nagyérdemű. A dramaturg Radnóti Zsuzsa, a rendezőasszisztens Pádár Eszter volt, a sorozatszerkesztő – ezúttal is – Petrányi Ilona, a kísérőzenét Darvas Kristóf szerezte.

Kováts Adél

Szendrey Júlia egész élete küzdelem volt attól kezdve, hogy Petőfi Sándornak adta kezét, majd eldobva az özvegyi fátylat feleségül ment Horvát Árpád professzorhoz – amit életében soha, halála után is csak jó harminc évvel bocsátott meg a közvélemény –, egészen betegséggel sújtott utolsó éveit.

A „feleségek felesége” életének utolsó drámai napjairól szól a színpadon dokumentumjáték: az ekkor már súlyos beteg, haldokló asszony még így sem adja fel, hogy kiküzdje életének igazságát, a tovatűnt boldogságot. A halálos kórral küzdve költözik el Horvától, váltni készül és harmadszor is férjhez menni, a nála tizenöt évvel fiatalabb Tóth Józsefhez, aki titkárá s betegápolója egy személyben.

Felmerül a kérdés, hogy Júlia szerelemmel szeretette-e Tóthot, vagy Tóth őt. Aligha. Vajon Júlia csakugyan férjhez ment volna Tóthhoz, ha a férfi megkéri a kezét, és ha ebben őket a halál meg nem akadályozza? Talán igen. Végül is ezeket a nyitva hagyott kérdéseket boncolgatja a mű; szavakkal, utalásokkal igazít útba, a konklúzió levonását a nézőre bízva – aki hallgathat szívére és/vagy eszére.

A cselekményről dióhéjban annyit, hogy Júlia külön él már Horvától, gyámoltója Tóth, aki éppen meglepetést készít elő az anyának gyermekei szereplésével: Júlia egyik meséjét dolgozzák fel bábelőadás formájában. A beteg asszonynak ez különleges meglepetés, hiszen már annak is örül, ha fiait olykor maga mellett tudhatja. A helyzetet két dolog bonyolítja meg: egyfelől az, hogy időközben papírra

vetett egy apjának szóló levelet, amelyben válásáról kívánja tájékoztatni, mintegy „utolsó tördőfés” gyanánt a gyűlölt családfőnek. Az írást Tóthtal akarja ellenőriztetni, s egyben elküldetni. A másik konfliktus okozója a férje, aki nemcsak a rögtönzött színelőadást próbálja meg szabotálni, hanem a gyerekeket is vissza akarja vinni, sőt többé átengedni sem hajlandó őket. A feszültség gyűlik, majd robbanásban tör ki, mindenki igyekszik végre kimondani-kikibálni azt, ami a szívét nyomja. Végül csend lesz, mélységes csend, ki-ki elindul arra, amerre neki rendeltetett: Horvát a dühös magányba, a fiúk a gyermeklét kiszolgáltatott mikrokozmoszába, Tóth a megalkuvó rezignáltságba, Júlia pedig elindul a halál hűvösen ölelő karjaiba.

Kocsis Gergely nagyszerűen formálja meg a bátortalan szerelmeit, akinek az illem megbéklyózza vágyait, érzel-

Kováts Adél és Lengyel Ferenc

meit. Több irányban akar megfelelni egyszerre, ezzel magában hordja végzetét: ergo senkinek sem képes igazán megfelelni. Attila és Árpád kiskamaszok a világra való rácsodálkozással, amely rácsodálkozás igen keserű szájját ad nekik, indokolatlanul felgyorsítva felnőtté válásukat. Báb-jelenetük a darab egyik kulcseleme, színház a színházban, valóság és vágyálom fájdalmas, művészien kivitelezett összekeveredése. Lengyel Ferenc karakteres Horvátot tár elénk: rabiátus ember, annak ellenére, hogy professzor, vélt és valós sérelmei, indulatai vezéreltik tetteit. Ha szerette is az asszonyt, ez a szerelem immár gyűlöletté változott át, már más szempontok fontosak: mondjuk a tekintélyelv és önérzet, vagy akár a bosszú. Kováts Adél légiés tüneményként is kemény tartású, akaratérs Szendrey Júliát varázsol elénk. Egy olyan nőt, aki egyszerre érzékeny művész, győzhetetlen anyatigris, és halálos kórral megvert asszony.

A darab megráz és felszabadít. Elgondolkodtat és továbbgondolásra készítet. Egyszerűen nem hagy nyugodni. Míg Szendrey Júlia azóta már – újraértelmezések, ilyen-olyan rehabilitálás után – békésen tudja aludni örök álmát. Ez a színdarab mindenesetre hozzájárulhat alakja és cselekedetei motivációinak tisztázásához.

Unger Zsolt

Egy több mint százötven éves polgári ünnep Szilágyi Márton koszorúzási beszéde

Hölgyeim és uraim, kedves barátaim!

Minden korszak máshogy ünnepli március 15-ét: azt felel föl benne, amire neki magának aktuálisan szüksége van. S ezért ennek az ünnepnek a története immár több mint 150 éve az értelmezések, átértelmezések, kisajátítások története is. S ebben az értelemben persze az ünneplés mindig – vagy majdnem mindig – nem is ennek a régi napnak az emlékééről vagy az akkor cselekvő emberekről szól, hanem mindig valami másról.

1848. március 15-e mintát adott, s hogy milyen erős mintát, azt jól mutatja 1956. október 23-a története: az akkori fővárosi, de még inkább vidéki megmozdulások tudatosan annak a régi márciusnak a gesztusait, mentalitását, lendületét akarták másolni, a *Nemzeti dallal* és a *Himnusz*-szal, kokárdával és felvonulással. A régit elsőprő vagy legalábbis átformáló forradalmi cselekvés ősmintája ekkor is 1848. március 15-e volt.

Mindez azonban nem fedheti el előlünk azt a tényt, hogy 1848. március 15-én viszont nem volt sem minta, sem előzetes forgatókönyv. Azok, akik az eseményeket irányították, Petőfi és társai – mert hisz ez a nap Petőfi napja is volt, talán az egyetlen olyan igazi, amikor egyértelműen történelmet befolyásoló szerep adatott neki –, szóval Petőfiéknek rögtönzésszerűen kellett kialakítaniuk azt a koreográfiát, amelyet többé-kevésbé minden évben újraélünk. Adva volt egy város, Pest, amelynek legfontosabb középületei ekkor még jórészt kifejezetten újnak számítottak, s csak rövid ideje voltak meghatározói a városképnek – hiszen a város az 1838-as pesti árvíz utáni nagy újjáépítés révén vált olyanná, amilyen 1848-ban is volt. Petőfiék ezt az új városi nyilvános teret lakták be, foglalták el és le a maguk számára: gondoljunk csak bele, hogy a nap két fontos színtere, az egymástól nem messze található Nemzeti Múzeum és a Nemzeti Színház mennyire friss eleme volt még a városnak, a középkori városfalon túli, a város terjeszkedésének egyik lehetséges irányát láthatóvá tévő területen, túl a marhahajtó úton – ahol ma a Múzeum körút húzódik –, ott, ahová a színház felépítése előtt aggodalmak szerint olyan messze lennének a várostól, hogy néző oda aligha fog elmerészkedni. Vagy gondoljunk bele abba, hogy Petőfiék útiránya a Pillwaxtól az egyetemig mennyire jól mutatja azt, melyek voltak a város legforgalmasabb, a legtöbb embert felmutatni képes pontjai – hiszen Petőfiék és társainak tömeget kellett toboroznia; s hát ha utánaszámolunk, a város akkori méreteiről is sokat elárul, hogy ez a tömeg, amely Pest ekkori nyilvános terében oly soknak tűnt, s amely még Budán, a Helytartótanács számára is fenyegető jelenlétként volt értelmezhető, mennyire kis létszámú volt: a számítások szerint a Landerer és Heckenast nyomdához mintegy kétezren vonultak fel, s a délutáni, a Múzeumkertbe hirdetett népgyűlés létszámát Petőfi – azért némi túlzással – tízezerre becsülte. Petőfiék mára már öntudatlan koreográfiává egyszerűsödött mozgása tehát az akkori városfejlődés lehetőségeinek és kereteinek tudatos kihasználása volt: egy mai mértékkel mérve kisvárosi léptékű főváros mozgósításának egyetlen logikus le-

hetősége. S ennek azért is van jelentősége, mert mindez – jól tudjuk – rögtönzésszerűen alakult így: az eredetileg március 19-re tervezett „reformlakoma”, azaz népgyűlés helyett, amelyet a történeti szimbolikával rendelkező helyszínre, a középkori királyválasztó országgyűléseknek helyet adó Rákosmezejére képzeltek el a szervezők, az európai forradalmi események hírére döntöttek az azonnali cselekvés mellett a márciusi ifjak. Azaz egy városon kívüli terület helyett a városi közterek birtokba vétele történt meg – s ez utóbbira voltak ugyan korábbi minták, gondoljunk csak a pozsonyi országgyűlések alkalmával a politikusokat megtisztelő fáklyásmenetekre vagy, éppen ellenkezőleg, az ellenszenvesnek ítélt személyeket megszegényítő macskazenékre –, ám március 15-e improvizált szertartásrendje mégis valami egészen mást alakított ki.

Ami ugyanis létrejött, s amit mi 150 éve így vagy úgy másolunk, felidézünk, imitálunk nosztalgiával, esetleg irigykedve, az egy sajátos polgári ünnep. Egy tipikusan városi – mi több, csak az akkori Pestre alkalmazhatóan városi – eseménysorban megjelenő polgári magatartásmód sejlik fel előttünk, jól mutatván egyébként azt is, hogy Petőfi és társai is mennyire polgári mentalitást mutattak már, ha képesek voltak létrehozni és irányítani ezt a mozgalmat. Ebbe a polgári viselkedésmódba ugyanis remekül beleillik az, hogy a polgárok délben elmennek haza ebédelni, majd délután háromra visszamennek a Nemzeti Múzeum kertjébe egy tömeggyűlésre, este pedig ellátogatnak a színházba is. 1848. március 15-e az első olyan ünnepünk, amelyben ennek a városi, polgári létnek a történelemalakító szerepét ismerjük be, még akkor is, ha ennek nem mindig vagyunk a tudatában.

1848. március 15-e nem múlt hatása szerintem éppen ebben rejlik. A mindennapi, normális és emberi életvezetésbe szervesen beilleszkedő, azzal nem ellentétes, azt felrúgni nem akaró történelmi cselekvés lehetőségéről van szó. Egy olyan napról, amellyel ilyenformán mindenki képes lehet azonosulni; hiszen ennek a pesti napnak a hősei sem voltak héroszok vagy vértanúk – legfeljebb később lettek azzá, de most egyelőre még csak ennél a napnál tartunk –, hanem polgárok, akik éppúgy annak a városnak a szokásait követték, mint a résztvevők. S ennek a mintának a hatására ma is bárki, aki kitűzi a kokárdát – vagy akár ki se tűzi, csak lélekben követi az ünnepet – részese lehet ennek az élménynek. Március 15-e egy szerethető, polgári ünnep. A győzelemről szól, egy olyan győzelemről, amelyben senki nem érezheti magát legyőzöttnek, egy olyan győzelemről, amelynek nincsenek vesztesei.

(Elhangzott 2006. március 15-én a Petőfi Irodalmi Múzeum udvarán álló Petőfi-szobornál.)

Bogarokról gyerekeknek Meglepetésekkel teli könyvbemutató a Petőfi Irodalmi Múzeumban

A kortárs meseirodalom szerencsére jó egészségnek örvendő, ezt bizonyította a *Mesefotel* című CD-ROM bemutatója a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2006. május 3-án. A nagy öregek – Csukás István, Kányádi Sándor, Lázár Ervin – mellett kiforrni látszik egy fiatalabb nemzedék, akik szintén szívükön viselik a mese további sorsát. Ennek a közönségnek ígéretes tagja Lázár Zsófia, Lázár Ervin lánya. Közös megjelentetett könyvükről, a *Bogármese* című kötetéről kérdezte őket 2006. május 8-án Sándor Csilla Mária, a *Csodaceruza* gyermekirodalmi folyóirat főszerkesztője, szintén a Károlyi-palotában.

A könyvbemutatót részt vett Naszladny Éva színművész, aki a két főhős, Szivárványos és Csillagszemű megismerkedésének megkapó jelenetét olvasta föl a műből, a kötet illusztrátorra, Faltisz Alexandra, valamint a történet ötletadója, Sárközi Gyula. Évekkel ezelőtt ő kereste föl Lázár Ervint azzal a kéréssel, hogy a két bogár barátságáról mesét írjon, de végül Zsófia lánya vállalta el ezt a megtisztelő és izgalmas feladatot.

A személyes élményből kiinduló történet egy emberléptékű, mesebeli mikrokozmoszba enged betekintést. A többségében kitalált bogárfigurák nagyon is hétköznapi problémákkal kerülnek szembe, mint Szivárványos betegsége, a szarvasbogár házsártossága, vagy akár a legyek pimasz zajongása. Az egész történetet mégis áthatja egyfajta bájos misztikum és varázslatosság, az álcincér alakjában, a varázsvirág szimbólumában pedig Lázár Zsófia ezoterikus vonzalmi szerephez jutnak.

A *Nők Lapja Műhely* gondozásában kiadott színes, ízléses kötetből *Egy bogárka élete* címmel táncjáték is készült, melyet nagy sikerrel mutattak be az idei Budapesti Tavasz Fesztiválon, s amely – Sárközi Gyula szavaival élve – igazi csapatmunka eredménye. Az előadásról készült rövidfilm levetítették a közönségnek, akik között örömtelien sok nevető gyerekfej tűnt fel. A kisdiákok színpompás rajzokat készítettek a bogárkákra, s a legszebb munkák készítői két-két jegyet nyertek a musicalként megzenésített darabra.

Szakonyi Károly és Lázár Ervin

A délután meglepetések sorozatával folytatódott: Emőd Teréz, a múzeum könyvtárosa ünnepélyesen megalakította a „Négyzetű kerek erdő” meseklubot, melynek célja Lázár Ervin mesevilágának megelevenítése és ápolása lesz különböző felolvasóestek, foglalkozások keretében. A klub szep-tembertől indul, jelentkezni lehet a múzeumban elérhető jelentkezési lapok kitöltésével.

Lázár Ervin május 5-én ünnepelte hetvenedik születésnapját. Pontosabban fogalmazva már hetek óta folyik ünneplése országszerte, s valószínűleg még egy ideig nem lesz nyugta az ajándékozóktól és jókívánságaiktól. Mert valóban ünneplé íróvá nőtte ki magát – nemzedékek számára ő a magyar mesemondó. Ez alkalomból E. Csorba Csilla főigazgató asszony köszöntötte a művészt, majd kollégái kíséretében átadta a múzeum ajándékait.

Záróakkordként hosszas dedikálás következett, a *Bogármesét* és az *Osiris Kiadó* által megjelentetett Lázár Ervin-köteteket kedvezményesen meg lehetett vásárolni a helyszínen. Tartalmas délutánban volt része nézőknek és alkotónak egyaránt. Osztozhattunk az örömben, hogy a mese él és virul, akár a csodálatos erejű varázsvirág.

Dávid Ádám

Szövegrészlet a ragtime-kiállításból Révész Béla: *Ady Endre. Második közlemény (1921)*

Elöntött temperamentuma majdnem mindig felhozta belőle a szitakötőskedvű, garázda gyermeket. A gyermek igaz, tejjel él, de azt is lehet mondani, hogy Ady a bormámor élvezését is a gyermeklélek indulatával, önzésével, akaratosságával, akadálytól nem riadó lüktető vágyakozásával kívánta. A sodor öntöző közepén mindig föllihegett belőle a gyermek. Groteszk képeim vannak erről. Egyik jól felserdült hajadon, borozó alagutakon át egy Nagymező utcai kávéházba értünk. Velünk volt Adynak egy kedves embere is, a szelíd, barátságos igen alkalmas Medve Miklós, ő vette át a kormányzást. Cognac, cordial, medoc, cognac, cordial, medoc, ilyen változatossággal állt a bál. Egy hosszúkas, függélyes automata sípláda kínálkozott mellet-

tünk, Medve Miklós munkába vette. Ady dirigált, néger nótákat rendelt és megindult a kék-vók-özön, más dalt Ady nem engedett. Cognac, cordial, medoc és viszont, a pisla reggel már a hajnal feje búbján állt, szorgalmaskedvű cvikkeres ügynökök, koránkelő öregebb üzerek, beszállingóztak a demokratikus kávéházba, Medve Miklós potyogtatta rézfilléreit a sípláda. A kék-vók cintányérosan, jó tüdővel dörgött és a cvikkeres emberek, kopasz öregebbek az ablakban, hátra-hátrakapták a fejüket a Journal, a Lloyd mögül. Ady az asztal mellett hátradőlten, két széken megtámasztva a karjait, ernyedetlenül kommandírozott és a szendeképi Medve Miklós, a motollás zene-láda mellett, keverte-kavarta a hangorkánt. A cvikkeres a Journal mögött, az öreg mérges a Lloyd fölött, horkanva mozgatták a fejüket, de Ady vezényelt, táncosan rázogatta a lábait és ördögi arccal ragyogott...

Múltnak kútja V.

Csemegzés a Petőfi Irodalmi Múzeum levéltári múltjából

E számunkban a muzeológiai munka egyik legvonzóbb intézményével ismertetjük meg az Olvasót, ez pedig nem más, mint a KUTATÓNAP. Lényege, hogy a múzeumok szellemi emberei, tudományos munkát végző alkalmazottjai saját kutatási témájuk kidolgozására, publikációik előkészítésére, tanulmányaik végzésére, tudományos fokozatuk megszerzésére stb. munkaidejükből heti 1-2 napot fordíthatnak.

Vezér Erzsébet (1915-2003): 1963-72 között a múzeum munkatársa, a Hangtár alapítója és osztályvezetője, 1972-ben politikai okok miatt kényszernyugdíjazták. Kutatónapjainak lett foganatja: 8 kötet Ady-publicisztikát rendezett sajtó alá, s az Ady-monográfia is elkészült 1969-ben. *Megőrzött öreg hangok* címmel 2004-ben jelent meg a PIM kiadásában válogatott interjúinak posztumusz kötete.

(Zárójelentés megjegyzés: az Ady kritikai kiadás azóta is készül...)

A rovat eddigi gyakorlatát követve a gépelési hibák kijavításán túl betűhíven közlöm a szövegeket.

Thuróczy Gergely

Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest, V. Károlyi u. 16.
Telefon: 187-076, 184-600
G. H.: 383-355

863-01-132/1964

Dr. Liptai Ervin elvtársnak,
főosztályvezető
Budapest, V.
Szalay u. 10.

Tisztelt Liptai Elvtárs!

Vezér Erzsébet azzal a kéréssel fordult a Főosztályhoz és a múzeumvezetéshez, hogy az Ady kritikai kiadáson végzett munkájához heti három kutatónapot engedélyezzünk. Tekintettel az Ady-kiadás jelentőségére, a magam részéről egyetértek azzal, hogy könnyítsük meg e munka elvégzését és az elmúlt másfél év alatt eddig is minden lehetőséget igyekeztem ehhez megadni. Veled folytatott személyes megbeszélésünkön megállapodtunk abban, hogy a kutatónapok kedvezményét két feltételhez kell kapcsolnunk. Egyrészt az egyenlő elbánás elve alapján azokat a kartársakat is részesítenünk kell a kutatónapok nyújtotta lehetőségben, akik Vezér Erzsébethez hasonló akadémiai tudományos feladaton dolgoznak, másrészt feltétlenül biztosítani kell, hogy ez a lehetőség ne menjen a belső múzeumi munka és a népművelő tevékenység rovására.

Ez utóbbi feltételt a legnehezebb Vezér Erzsébet esetében érvényesíteni. Másfél évvel ezelőtt, amikor harmadmagával a múzeum státusába került, kettős feladatot kapott. Az Ady-kiadás mellett akadémiai célhiteleből irodalomtörténeti dokumen-

tációs csoport munkáját kellett megszerveznie és vezetni. Másfél év tapasztalatai alapján ez a kettős feladat objektíve igen nehezen egyeztethető össze. Az Ady kritikai kiadás kötetének olyan határidői vannak, amelyek gyakorlatilag Vezér Erzsébet teljes munkaerejét és munkaidejét igénybe vennék. Ezenkívül szerződése van egy Ady-monográfia elkészítésére is. Másrészt egy újonnan felállított dokumentációs csoport munkája is csak akkor válhatna viszonylag rövid időn belül az irodalomtörténeti kutatások megfelelő segédeszközévé, ha ezt tekinthetnénk a feladattal megbízott kartárs fő munkájának. Ezért a legkedvezőbb megoldás az lenne, ha az Akadémia vagy az Egyetem függetlenítené Vezér Erzsébetet az Ady kritikai kiadás tető alá hozásának időtartamára, s így a múzeum lehetőséget kapna arra, hogy a dokumentációs csoportot olyan kartárs vezesse, akinek gyakorlatilag ez volna egyetlen munkája. Amennyiben ez az út bármilyen ok miatt nem járható, akkor kompromisszumos megoldást kell keresnünk. Egyrészt az Ady-kiadás főszerkesztőjéhez, Király István elvtárhoz fordulok a Vezér Erzsébetre bízott kötetek határidőinek a módosítása céljából. Másrészt az eddig végzett dokumentációs munka alapos megvizsgálásával, figyelembe véve a nagyon szerény akadémiai támogatást, olyan reális feladatokat tűzünk a dokumentációs csoport elé, melyek az adott körülmények között is feltétlenül megvalósíthatók. Ezen az alapon javaslom tehát, hogy a Főosztály engedélyezzen Vezér Erzsébet számára heti két kutatónapot. Olyan időpontokban, amikor ez szükséges és lehetséges lesz, javasolni fogunk számára az eddigi gyakorlatnak megfelelően meghatározott időre szóló fizetett szabadságot is.

Az egyenlő elbánás elve alapján további kutatónapokat javasolok azon kartársak részére, akik hasonló akadémiai megbízásokon dolgoznak.

Ugyancsak heti két kutatónapra terjesztem fel Baróti Dezsőt, aki a Radnóti kritikai kiadás főszerkesztője és emellett doktori értekezésének szánt Juhász Gyula monográfiáján dolgozik.

Heti egy kutatónapot javasolok Lengyel Dénesnek és Szerkes Lászlónak (Jókai kritikai kiadás), Sára Péternek és Illés Lászlónénak (Böloni és Böloniné levelezése akadémiai kiadása), Vayer Lajosnének (Kisfaludy festészete, akadémiai téma).

Meg vagyok arról győződve, hogy a Főosztály segítőkészségére, mellyel a muzeológusok alkotó tudományos tevékenységét előmozdítja, a kollégák a sokrétű múzeumi munka egészségének még gondosabb, lelkesebb elvégzésével fognak válaszolni. Felelősségem tudatában leszögezem, hogy a kért kedvezmények megadása semmiképpen nem mehet a belső múzeumi munka és a népművelő tevékenység rovására.

Budapest, 1964. szeptember 29.

Elvtársi üdvözléssel:

Horváth Márton
főigazgató

[Kéziratos rájegyzés a „heti két kutatónapot” aláhúzott szövegrészhez:]
Egyetértek!

[Hátoldali kéziratos rájegyzés ugyanattól az ismeretlen kéztől:]

Lakatos Laci Bácsi!
Úgy gondolom, adjuk meg nekik!
[Olvashatatlan szó] X. 22.

P. d. A választ Kertész[?]
et.-sal megbeszéltem.
L.

Gépirat, autográf aláírással és pecséttel, részben olvashatatlan kéziratos rájegyzésekkel, a PIM fejléces papírján
Magyar Országos Levéltár XIX-I-4-t-2t.-PIM-69348-1964 (109. doboz)
Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály iratai

69348/64.

Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatójának
Budapest, V., Károlyi u. 16.
863-01-132/64.

Kedves Horváth Elvtárs!

Felterjesztésére, melyben Vezér Erzsébet és a múzeum további öt munkatársának kutatónap engedélyezését kéri, értesítem, hogy a kérdést a múzeumokban megvalósított eddigi gyakorlat alapján kell kezelni. Az eddigi gyakorlat szerint a múzeumok dolgozói munkaidejük felét muzeológiai munkával, másik felét tudományos kutatással töltik. Természetesen olyan tudományos feladatok kutatásával, amelyek munkaterükhöz kapcsolódnak. Nincs akadálya tehát annak, hogy nevezettek Főigazgató Elvtárs által beküldött felterjesztésben foglalt kutatótémáikat munkatervi feladatként a fentiekben ismertetett módon kutassák.

Budapest, 1964. október 31.

Dr. Lakatos László
főosztályvezető-helyettes

Gépirat, autográf aláírással
Magyar Országos Levéltár XIX-I-4-t-2t.-PIM-69348-1964 (109. doboz)
Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztály iratai

Szövegrészlet a ragtime-kiállításból Papp Viktor: *Ady és a zene* (1919)

Cigányos mulatozásoknál mindig ügyes ravaszságokkal tudott kényszeríteni nóták hegedülésére is. Talán senki rajta kívül. Legutoljára „Csokolom a kis kezedet” kezdetű nótát játszottam neki, előttem most is érthetetlen kívánságából. Néha annyira vágyott a zenére, hogy olyan vágyakozást még alig is láttam. Ez az időszak a Léda asszonnyal való szakítás utáni volt. Akármilyen zene, de zene kellett neki, s ha nem volt más megoldás, a Folies Caprices télikertjében amerikai és angol táncokat húzatott magának – rogyásig. Ahogy szokta mondani, ezek a „nigger nóták” üdítik. Igen szerette ó-hangú, nemes hegedűmet. (...)

A debreceni s nagyváradai zenei hatásokat nem tudom pontosan ellenőrizni. Valószínűleg sok-sok mulatozás, sok-sok ital és sok-sok cigányozás. Más város, más nő, más cigány. Ez volt körülbelül ennek az ősz cigánybölénynek akkor élete. Váradon egy-két jobb operettet és kisebb operát is hallott. Itt érdekesebb feljegyezni való, hogy névtelenül kabaré dalszövegeket is írt Ady. Akkoriban Baumann kupléénekes Váradon színészkedett s ő dalolt e szövegekre. Ki írt hozzá zenét, nem tudom. Baumann fog rá emlékezni. Úgy rémlik, könyv nélkül tudja Baumann e szövegeket, mert Ady a kéziratot széttepte. De azért szívesen beszélt erről a verselési viccéről.

Búcsú bezárult kiállításainktól

Életem regénye – Móricz Zsigmond életmű-kiállítás

Tavalyelőtt, 2004-ben ünnepeltük Móricz Zsigmond 125. születésnapját, az esztendő jeles eseménye volt a Petőfi Irodalmi Múzeum életmű-kiállítása, mellyel az írókat köszöntöttük.

Móricz életét mutatták be a képek, tárgyak, a kiválasztott szövegek. A kiállítás három terme három témát járt körül: a családot mint a harmonikus szeretet biztonságos fészket, a színházi világot, valamint a *Nyugat* és a *Kelet Népe* szerkesztésének, illetve a fáradhatatlan országjárások időszakát.

A bemutatott dokumentumok, fényképek, tárgyak és relikviák között először láthattuk az ún. *Fehér könyvet*, az író első kéziratot könyvecskéjét kamaszkorából, melyet az évforduló alkalmával vásároltunk meg. A kiállításon szereplő relikviák részben a múzeum, részben a család tulajdonában vannak.

Kozma Éva

A kiállításnak hatalmas sikere volt, tükrözik ezt a vendég-

könyvi bejegyzések is:

Nem tudom eléggé kifejezni, hogy mennyire tetszik, ezért csak annyit írok:

KÖSZÖNJÜK!

Kutvölgyi Péter

Köszönöm a tartalmas – egy magyar tanárnak is sok újdonságot nyújtó, nagyszerűen, és látványosan megrendezett kiállítást!

Vokneroszk Imréné

Izgalmas, szép kiállítást láttam, fantáziát és logikát egyaránt érezni lehetett a rendezők keze nyomán. Gratulálunk!

Zsenits Mária

Nagyon megható volt végignézni a kiállítást, gratulálok a rendezőknek! Vigyázzanak a Móricz értékekre!

Dr. Zala Irma

A kiállítás leporolta a tanultak emlékeit, megyek haza Móriczot olvasni!

Menyhárt Mihályné

Nagyon szép, tanulságos és szórakoztató kiállítás, sok újat tudtam meg Móriczról, és újra kedvet kaptam Őt olvasni! Köszönjük!

Dinnyés József

Mindenkinek meg kellene néznie, szép és tanulságos, Móricz ma is aktuális!

Egy középiskolás

A kedvelt és nagyra becsült ÍRÓ után, most megismertem az EMBERT is! Köszönöm!

R.

Nagyon szép ez a múzeum, ez a látogatás mély nyomokat hagyott bennünk. Ezek után más szemmel nézek az irodalomra. Köszönjük ezt a gyönyörű kiállítást mindazoknak, akik létrehozták!

Brétes János

Egészen különleges ez a válogatás, amely az író életének, eseményeinek mélyebb megértését, műveinek helyesebb értelmezését a laikusok számára is lehetővé teszi.

Szaizer György

Szellem járja be a kiállítást, Móricz szelleme, a móriczi kor szelleme, s ez a legtöbb, ami lehet.

Komon Lászlóné

Nagy örömmel néztük a szép és gazdag kiállítást, ifjú korom szép

színházi emlékei jutnak eszembe, az éles szemű, kritikus szemű íróról.

Csatárné Várkonyi Judit

Móricz Zsigmond egy NAGY KIRÁLY volt! ÍRÓ KIRÁLY! Köszönjük, hogy megcsodálhattuk a fotóit, műveit! Legjobb olvasmányunk: A Légy jó mindhalálig.

Gabi és Zoli

„A vidám természetű poéta”

Kiállítás Csokonai Vitéz Mihály halálának 200. évfordulója alkalmából

Csokonai Vitéz Mihály a magyar és az európai irodalom egyik legsokoldalúbb lírikusa. Poeta natus és poeta doctus egyszerre. Kiváló ismerője az antik kultúrának, a különböző irodalmi irányzatoknak. Költészetére a felvilágosodás filozófiája mellett erősen hatott az olasz irodalomból elerőlt könnyed, játékos rokokó. Guarini, Marino, Metastasio műveinek fordításával elsajátította a legkülönbözőbb vers- és rímformákat, bravúros formagazdagsága kivételes zeneiséggel párosult.

A kiállítás rendezői Csokonai gazdag, sokszínű költészetének vidámabb hangulatára, a farsangi népszokásokhoz kapcsolódó boszorkányos praktikákat is megörökítő művére és a rokokó könnyed világára helyezték a hangsúlyt. A látogatók körében talán a legnagyobb tetszést a Herman Ottó Múzeumtól kölcsönzött XVIII. századi főúri szán aratta. A szán, amely mindig a poéta nélkül siklott tova, hogy aztán a Múzsák és a Pegazus repítse egyre magasabbra. A kiállításról nem hiányozhattak a költő valóságos és képzeletbeli nőalakjai: a boldogság illúzióját jelentő bájos Lilla, valamint a vén Dorottya és Karnyóné pikáns és pajzán humorral átszőtt története. Csokonai a boldogság lírikusa akart lenni, ezért a valóságban megélt boldogtalanságát öniróniával és gúnnyal távolította el magától, megteremtve a „vidám természetű poéta” költői világát.

Boldizsár Krisztina

Látogatói vélemények:

József Attila születésének napján, a 100. évfordulón jártam itt. Milyen gazdag Nemzet vagyunk, hogy ennyi zseniális, de szörnyen boldogtalan költőnk van, akiket kora alig értékelt és segített, úgy-hogy az utódoknak és az utókornak van mit jóvátennie. Mindketten pont 32 évet éltek!

Dr. Erdős Gábor orvos

Nagyon tetszett a kiállítás, bár csak azért jöttünk el, mert kötelezővé tették az iskolában.

Béres Judit

Ej, de szép is az a „Gróf Erdődyne Ó Nagyságához” című költemény: „Ah’ egy vén Tölgynek aljában láttam meg a sápadt Időt!” Érdemes együtt látni ezt a verset a múzeum ugyancsak ebben az időben megrendezett Salvador Dalí kiállításával. Ugyanaz a modernitás, csak kétszáz évvel korábbról. Nagy voltál, Vitéz Csokonai!

Szabó András

Megható volt látni nevem kitalálójának első kiadványait:

László Lilla

Ilyen környezetben és ilyen módon kellene az irodalomórákat tartani. Nagyon szép, színvonalas a kiállítás. Meghozza az ember olvasási kedvét. Gratulálok.

Kinga

Volt egy vidám poéta

Meghalt, mintha nem volna

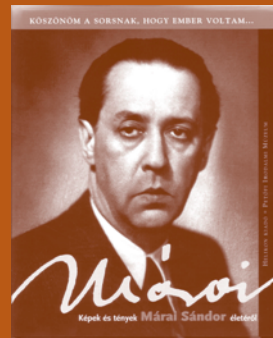
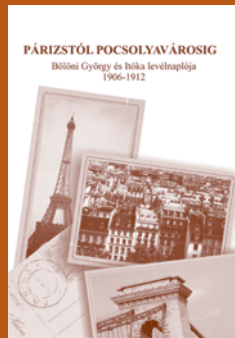
Ha jó bort iszol, emlékezz meg róla,

Hisz róla szól ez az édes-bús nóta!

Stadler György

Gratulálunk a kiállítás rendezőinek, a szép, izléses tárlat kivitelezőinek. Minden kiállításuk tartalmas, szemet és szívet gyönyörködtet.

A Balassi Bálint Megyei Könyvtár „Útjaink, állomásaink” olvasótáborá nevében

A Petőfi Irodalmi Múzeum legújabb kiadványai:

Mészáros Tibor: „Köszönöm a sorsnak, hogy ember voltam...”. Képek és tények Mária Sándor életéről; Helikon Kiadó–PIM, 2006

Cséve Anna–Fákó Árpád: Ősidők végtelensége. A népdalgyűjtő Móríc Zsigmond és Bartók Béla; magyar-angol nyelvű kiállításvezető; PIM, 2006

„Életem regénye”. Kísérő kiadvány a Petőfi Irodalmi Múzeum Móríc Zsigmond születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett kiállításához (iskolásoknak szóló feladatlapokkal); szerk. Hegyi Katalin, feladatlapok: Szilágyi Péter–Forgács Róbert, PIM–Gondolat Kiadó, 2005

E. Csorba Csilla: Párizs nem ereszt el. Magyar írók Párizs-élménye 1900-1939; katalógus, részben francia nyelvű; szerk. Cséve Anna, PIM–MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, 2005

Párizstól Pocsolyavárosig. Bölöni György és Itóka leveőnaplója 1906-1912; szerk. Nagy Csaba, PIM, 2005

„És ámulok, hogy elmulok”. József Attila-iratok; szerk. Varga Katalin, PIM, 2005

Demeter Júlia–Pintér Márta Zsuzsanna: „A vídám természetű poeta”. Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805) tiszteletére rendezett kiállítás katalógusa; PIM, 2005

Idesereglik, ami tovatűnt. József Attila összes fényképe; szerk. Kovács Ida, PIM, 2005

E. Csorba Csilla–Maier-Preusker, Wolfgang: Salvador Dalí mágikus illusztrációi 1944-1969; kiállításvezető, PIM, 2005

Szentmártoni Szabó Géza: Áldott szép Julia. Kiállítás Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik évfordulóján; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2005

Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4.; szerk. Kalla Zsuzsa–Takáts József–Tverdota György, PIM, 2005

Déry Tibor: A Halál takarítóője a színpadon; sajtó alá rendezte Botka Ferenc, PIM, 2004

„Egy ember, akit még eddig nem ismertünk”. A Petőfi Irodalmi Múzeum Jókai-gyűjteményének katalógusa. Kéziratai. Az író képzőművészeti alkotásai. Ábrázolások az íróról; szerk. E. Csorba Csilla, PIM, 2004

„...or not to be”. Molnár Ferenc levelei Darvas Lilihez; szerk. Varga Katalin, PIM–Argumentum Kiadó, 2004

Rejtély és ráció. Nemes Nagy Ágnes verskézíratai és rajzai; vál. és szerk. Kemény Aranka, PIM, 2004

Vezér Erzsébet: Megőrzött öreg hangok. Válogatott interjúk; PIM, 2004

Ratzky Ríta: Vénusnak szép játéka. Erotika a magyar irodalomban; katalógus; szerk. Thuróczy Gergely, PIM, 2004

Idegen nyelvű kiadványok:

Once I lived, I, Sándor Mária. Patterns from a globetrotting Hungarian's life; írta és a kiállítást rendezte Mészáros Tibor, fordította Thomas Escriit, Londoni Magyar Kulturális Intézet, 2004

A guide to the Museum of Literature Petőfi; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Ríta, PIM, 2004

Literaturmuseum Petőfi. Ein kurzer Überblick; szerk. Cséve Anna–E. Csorba Csilla–Ratzky Ríta, PIM, 2004

Elektronikus adathordozók:

József Attila: Istenem (József Attila istenes versei); audió-CD kísérőfüzettel, szerk. Jelenczki István, zenei rendező Hortobágyi László, Magyar Rádió–PIM, 2005

Eszmélet – Consciousness – Evcil – Hellsinn. Négy nyelvű, interaktív, multimédiás DVD-ROM József Attila születésének 100. évfordulójára; a József Attila Emlékév alkalmával rendezett PIM-vándorkiállítás magyar-angol-francia-német nyelvű változata, szerk. H. Bagó Ilona, rendező Tari János, PIM, 2005

Aranyhangok II. Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának gyűjteményéből; audió-CD, szerk. Gáspár György, hangtechnika Tausz Mihály, PIM, 2005

Kertész Imre: Hangoskönyv. Részletek Kertész Imre műveiből, a szer-

ző előadásában; 2 db audió-CD, szerk. Kelevéz Ágnes–Hafner Zoltán, hangmérnök Tausz Mihály, Magvető–PIM, 2004

Esterházy Péter: Egy nő. Fölvessza Esterházy Péter; 3 db audió-CD, rendezte Magos György, szerk. Kelevéz Ágnes, hangmérnök Tausz Mihály, Magvető–PIM, 2004

Balassi – A költő élete és versei. „Az jó hírért, névért...” – A Balassi Bálint születésének 450. évfordulója alkalmából készült vándorkiállítás interaktív katalógusa; CD-ROM, szerk. E. Csorba Csilla–Várkonyi Gábor, tervezte Virágvölgyi András, PIM, 2004

Aranyhangok I. Válogatás a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának gyűjteményéből; audió-CD, kísérőfüzettel, szerk. Kelevéz Ágnes, hangrestaurálás Bolla György; megjelent a PIM ünnepélyes milleniumi megnyitójára (2000. nov. 30.), PIM, 2000

„Csak idegenben érti meg az ember...” Hangdokumentumok Mária Sándor életéből; audió-CD, szerk. Maróti István–Mészáros Tibor, hangrestaurálás Bolla György; Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ Hangtár, 2000

Képeslapok:

Magyar írók, költők portréi

Móríc Zsigmond-fotók

Irodalmi relikviák

Kis magyar irodalmi herbárium (képeslapgyűjtemény, 13+1 rajz- és kézirat-reprodukció)

Kiállítások:

„Tanuljátok meg, mi a költő...”

Állandó Petőfi Sándor-kiállítás

Ady-oltár

Melocco Miklós szoborkompozíciója, 1977

Napfény és holdfény

Jókai világai

(2006. augusztus 31-ig)

Hordozható Európa

Emlékkiállítás Cs. Szabó László születésének 100. évfordulójára

(2006. augusztus 15-ig)

Látomások

Almásy Aladár irodalmi illusztrációi

(2006. szeptember 1-ig)

„Dzsessz te még az én utcámba!”

Ragtíme és kupléirodalom a Monarchia utolsó évtizedeiben (1896-1920)

(2006. november 30-ig)

„Közösen írjuk”

Álnév és szerep az irodalomban Szindbádtól Jolánig

(2006. december 31-ig)

Ősidők végtelensége

A népdalgyűjtő Móríc Zsigmond és Bartók Béla

(2006. október 15-ig)

A pillanat kegyelme

Pilinszky János fényképei

(2006. szeptember 15-ig)

Kamerával az „Utas és holdvilág” hőseinek nyomán

Irodalmi utazás Szerb Antallal – Nádorfi Lajos operatőr fotókiállítása

(2006. augusztus 31-ig)